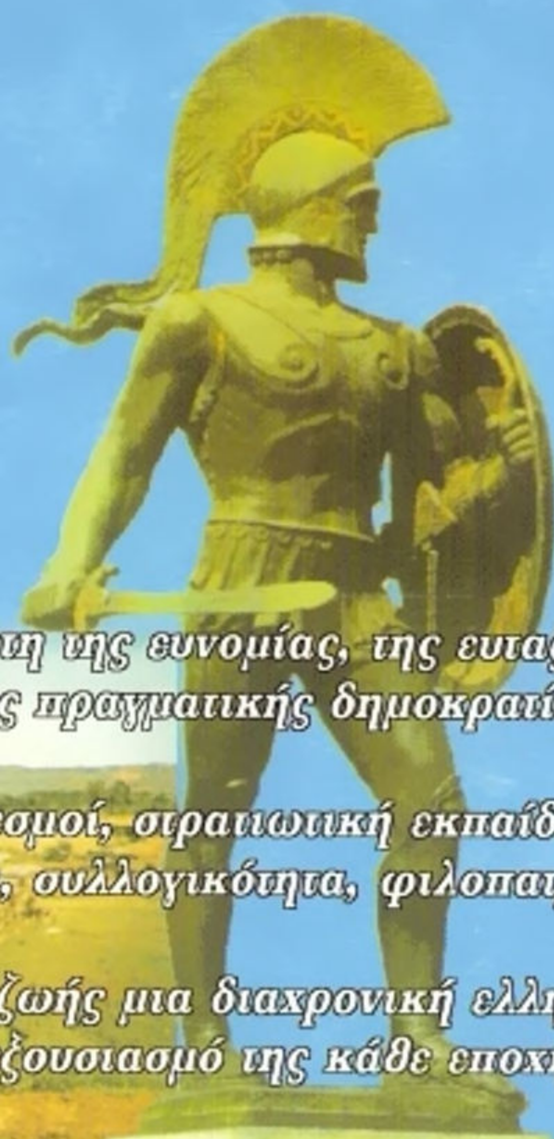
Σειρά ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΙΩΑΝΝΗ ΧΡ. ΠΑΝΑΓΕΑ

ΑΡΧΑΙΑ ΣΠΑΡΤΗ
Η ΙΔΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ

Η Σπάρτη της ευνομίας, της ευταξίας και της πραγματικής δημοκρατίας

Νόμοι, θεσμοί, στρατιωτική εκπαίδευση, παιδεία, συλλογικότητα, φιλοπατρία

Ο δωρικός τρόπος ζωής μια διαχρονική ελληνική απάντηση στον εξουσιασμό της κάθε εποχής

ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΘΕΑΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ

ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ

ΛΕΩΝΙΔΑΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΝΩΣΙΑ - ΙΣΤΟΡΙΟΓΝΩΣΙΑ 2001

ΙΩΑΝΝΗ ΧΡ. ΠΑΝΑΓΕΑ ΑΡΧΑΙΑ ΣΠΑΡΤΗ Η ΙΔΑΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Η Σπάρτη, αν και ήταν ένα κράτος στρατιωτικό που καλλιεργούσε όμως και το πνεύμα, δεν ήταν σε καμμία περίπτωση κράτος μιλιταριστικό, και δεν είχε σαν αυτοσκοπό να νικά τους εχθρούς της στον πόλεμο ή να κατακτά άλλους με τη βία. Η Σπάρτη ήταν απλώς ένα κράτος εσωστρεφές, που δεν απέβλεπε σε τίποτε άλλο, παρά στην καλώς εννοούμενη ασφάλεια και διατήρησή του. Κατά την γνώμη μου, σε πολλά θα έπρεπε να φθονούν, τότε, αλλά και στις ημέρες μας, το Σπαρτιατικό πολίτευμα διάφορες άλλες «δημοκρατίες» της εποχής εκείνης και γιατί όχι και η σημερινή μας «δημοκρατία».

Είτε λοιπόν το θέλουν είτε όχι, κάποιοι έμμισθοι ψευδοπροοδευτικοί και απάτριδες ψευδοδημοκράτες, η ιστορική Σπάρτη υπήρξε η πλέον αρχαία δημοκρατία της υφηλίου και η Λυκούργειος Ρήτρα είναι το παλαιότερο Σύνταγμα της Ανθρωπότητος. Η Σπαρτιατική Πολιτεία ήταν η πλέον ισορροπημένη αλλά και ευνομούμενη του κόσμου.

Κεντρική διάθεση:

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ • ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

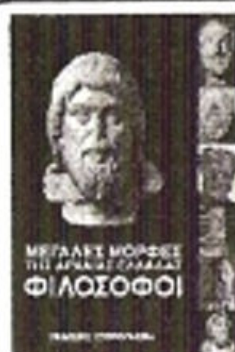
ΙΣΤΟΡΙΟ γνωσία

Καστριτσίου 4, Θεσσαλονίκη

τηλ. 0310 234 539 - internet: www.istoriognosia.gr

ISBN-960-8269-02-4

Κυκλοφορούν από τις Εκδόσεις ΕΛΛΗΝΟΓΝΩΣΙΑ-ΙΣΤΟΡΙΟΓΝΩΣΙΑ

ΣΕΙΡΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΜΕΓΑΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ «ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ»

Ένα βιβλίο αφιέρωμα
στους Έλληνες Φιλόσοφους της Αρχαιότητας
Πνευματικός οδηγός για την αναβίωση της Ελληνικότητάς μας

2000 δρχ.
5,87 Euro

Ελένης Δερμιτζόγλου
Φιλόλογος - Ιστορικός

ΣΕΙΡΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΜΕΓΑΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ «ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ - ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ»

Στο βιβλίο αυτό περιέχονται όλες οι σημαντικές προσωπικότητες
του στρατιωτικού και πολιτικού χώρου
της ένδοξης Αρχαίας Ελληνικής Ιστορίας μας

2000 δρχ.
5,87 Euro

Ελένης Δερμιτζόγλου
Φιλόλογος - Ιστορικός

ΣΕΙΡΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΜΕΓΑΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ «ΠΟΙΗΤΕΣ - ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ»

Ελένης Δερμιτζόγλου
Φιλόλογος - Ιστορικός

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ - ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Α΄. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Από μικρό παιδί, στο δημοτικό σχολείο, άκουγα με μεγάλη προσοχή αλλά και υπερηφάνεια τον δάσκαλό μου, αείμνηστο Ευριπίδη Χειμωνίδη, να μας ομιλεί, **με ζωντάντια και θέρμη,** για την Ελληνική μας ιστορία. Τον άκουγα να μας διδάσκει για **την Αθήνα, την Σπάρτη, τον Φίλιππο, τον Μέγιστο των Ελλήνων, Αλέξανδρο,** το 1821.. **Όταν, όμως, φθάναμε στα κεφάλαια που αφορούσαν την Σπάρτη ή την Μακεδονία, τότε μια έντονη ανατριχίλα δαιπερνούσε το παιδικό κορμί μου και η υπερηφάνειά μου μεγάλωνε,** διότι ο Θεός με αξίωσε να γεννηθώ Έλλην, **και δη από πατέρα Λάκωνα και μητέρα Μακεδόνισσα, Δωριεύς δηλαδή εξ αμφοτέρων των γονέων.** Ήταν απολύτως φυσικό! Ήμουν ο μοναδικός μαθητής εις την τάξη που στις φλέβες του κυλούσε, Σπαρτιατικό ανάμικτο με Μακεδονικό, Ελληνικό αίμα...!

Τα χρόνια περνούσαν και εγώ με την βοήθεια του Θεού και των αειμνήστων γονέων μου, μεγάλωνα, σπούδαζα, μάθαινα. Κάτι όμως δεν μου άρεσε στον τρόπο με τον οποίο παρουσιαζόνταν (και) στην τότε Ελληνική μαθητική νεολαία, αλλά και σε όλους τους Έλληνες, **η Σπάρτη, το πολίτευμά της, ο στρατός της, οι Λακεδαιμόνιοι γενικότερα...** «Χθες» αλλά και στις ημέρες μας, «βοηθούντων» κάποιων, ο πολύς κόσμος έχει την εντύπωση ότι **η αρχαία Σπάρτη** ήταν

ένα **άκρως δικατορικό κράτος,** στο οποίο η έκφρασις της γνώμης για τα κοινά ήταν απηγορευμένη κ.λ.π. Ουδέν όμως συνέλληνες, ψευδέστερον τούτου.

Δεν θέλω να θρέψω συγγραφικές δάφνες, η επιθυμία μου όμως να γράψω «κάτι» για την Σπάρτη, «κάτι» που κατά το μέτρο των δυνάμεών μου θα αποκαθιστούσε την αλήθεια, αλλά και που θα αφαιρούσε από αυτήν μερικούς από τις χιλιάδες τόνους λάσπης, που διά μέσου των αιώνων, ήδη από τον 4ο αιώνα π.Χ., διάφοροι «προοδευτικοί» και «δημοκράτες», της κάθε εποχής, της έρριξαν, υπήρξε σφοδρή! Το αποτέλεσμα της επιθυμίας μου αυτής, αλλά και των όποιων σχετικών ερευνών μου, είναι το ανά χείρας (σας) βιβλίο.

Θεσσαλονίκη, Φεβρουάριος 2001
Ιωάννης Χρ. Παναγέας

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΝ

Όταν κάποιος ερώτησε τον βασιλέα της Σπάρτης Χαρίλαο, γιατί ο Λυκούργος εθέσπισε τόσους λίγους νόμους, απάντησε: «Επειδή οι άνθρωποι που λένε λίγα λόγια δεν χρειάζονται πολλούς νόμους».

Δυστυχώς, στην παρακμή της νεοελληνικής μας πραγματικότητος **και πολλά λόγια λέμε και πολλούς νόμους έχουμε!** Μόνον που δεν εφαρμόζονται...!!!

Β΄. ΣΠΑΡΤΗ

Πληθυσμός

Ο πληθυσμός της Σπάρτης που κατοικούσε σε όλη **την εδαφική περιοχή που ανήκε σ' αυτήν,** χωριζόταν σε τρεις κατηγορίες:

1. **Τους Είλωτες,** μια κατηγορία ατόμων που ήταν υποτελείς στην Σπάρτη και ανήκαν εις το Σπαρτιατικόν κράτος.
2. **Τους Περιοίκους, που αποτελούσαν κοινότητες ελευθέρων ανθρώπων, αλλά ήταν υπό της διαταγές της Σπάρτης** (π.χ. εις καιρό πολέμου).
3. **Τους Σπαρτιάτες πολίτες με πλήρη δικαιώματα, τους ομοίους.**

Οι Είλωτες

Οι υποτελείς των Λακεδαιμονίων ονομάζονταν **Είλωτες.** Σύμφωνα, σχεδόν με όλους τους αρχαίους συγγραφείς, το όνομα αυτό έλαβαν από την **πόλη Έλους.**

Οι σύγχρονοι, ιδίως, Έλληνες έχουν την εντύπωση ότι οι **Είλωτες δεν ήταν τίποτε άλλο, παρά αντικείμενα τα οποία** αγοράζονταν και πωλούνταν, όπως τα διάφορα άλλα αγαθά.

Είναι όμως έτσι; Ποιά ήταν **η θέση των Ειλώτων σε σύγκριση με τους δούλους π.χ. των Αθηνών;** Δεν πρέπει

σε καμμία περίπτωση να παρασυρθούμε από τους **δούλους «αθηναϊκού τύπου», οι οποίοι ήταν δούλοι-εμπόρευμα, που εισήγοντον από το εξωτερικό και αγοράζονταν εις την αγορά!** Μεταξύ των δούλων **της Αθηναϊκής Δημοκρατίας και των Ειλώτων της Λακεδαίμονος, υπήρχε διαφορά και μάλιστα θεμελιώδης! Ο λεξικογράφος Πολυδεύκης, ορίζει τις ομάδες του τύπου των Ειλώτων σαν ομάδες που έχουν μια κοινωνική θέση μεταξύ ελευθέρων και δούλων.** Αυτό που χαρακτηρίζει τους **Είλωτες** σε αντίθεση με τους δούλους «αθηναϊκού τύπου», είναι πρώτα απ' όλα, η ομοιογένειά των. **Ήταν όλοι γηγενείς, δηλαδή Έλληνες, που φυσικά μιλούσαν την ελληνική γλώσσα και θεωρούσαν γενικώς ότι είχαν περιπέσει στην κατηγορία των υποτελών, όταν τους κατέκτησαν εκείνοι που έγιναν κύριοί των, διά τους λόγους αυτούς υπήρξαν και εξεγέρσεις των Ειλώτων, ιδιαιτέρως της Μεσσηνίας εναντίον της Σπάρτης.**

Αντιθέτως, οι δούλοι «αθηναϊκού τύπου», κατάγονταν από πολλά διάφορα μέρη και πατρίδες και δέν ήταν δυνατόν να χαρακτηρισθούν με ένα συλλογικό όνομα. Δεν είχαν καμμία ταυτότητα, ενώ οι Είλωτες είχαν, και καθώς ήταν ομοιογενείς, οι Είλωτες, μπορούσαν να αναπαράγονται. Τελούσαν γάμους, σχημάτιζαν οικογένεια και τεκνοποιούσαν. Δεν μπορούσε κανείς να **αγοράσει Είλωτες** στην αγορά, σε αντίθεση, με την **Αθηναϊκή Δημοκρατία, όπου οι δούλοι εισάγονταν* και αγορά-**

* «Εισαγόμενα προϊόντα».

ζονταν γενικώς, όπως οποιοδήποτε άλλο αγαθό π.χ. αίγες, βόδια, ενδύματα...!

Οι περισσότεροι από τους Είλωτες ζούσαν **σε αγροκτήματα, στους κλήρους των κυρίων των, τους οποίους καλλιεργούσαν** και είχαν υποχρέωση **από το Νόμο** να αποδίδουν **από κάθε κλήρο εις τον κύριόν των 82 μεδίμνους σιτηρών και φυσικά ανάλογες ποσότητες «υγρών» καρπών**. Πέρα από τις ορισμένες ποσότητες απηγορευόταν αυστηρώς από τον Σπαρτιατικό νόμο στον **κύριον να απαιτήσει περισσότερα αγαθά από τους Είλωτες. Με την Ρήτρα αυτήν του Λυκούργου ήταν δυνατόν στους Είλωτες** να έχουν και δική τους περιουσία, και πράγματι είχαν. (Πλουτ. Κλεομ. 23).

Εκτός όμως από την εξάρτηση κάθε Είλωτος από τον κύριον του κλήρου, τον οποίο καλλιεργούσε, οι **Είλωτες** είχαν υποχρέωση να πενθούν για το θάνατο του κυρίου των. Επίσης κάθε άλλος Σπαρτιάτης αλλά και βεβαίως η Πολιτεία, στην οποία οι **Είλωτες** ανήκαν, είχαν δικαίωμα να απαιτήσουν από αυτούς την συνδρομήν τους.

Νεοδαμώδεις

Η **Σπάρτη** εστράτευσε τους **Είλωτες** κατά ξηράν μεν σαν «ψιλούς» (ελαφρώς οπλισμένους) κατά θάλασσα δε σαν «ερέτες» (κωπηλάτες) στον στόλο. Κατά την διάρκεια **του Πελοποννησιακού πολέμου οι Είλωτες** επολέμησαν στο πλευρό των Σπαρτιατών και σαν οπλίτες. Στην περίπτωση αυτή, δηλαδή όταν οι Είλωτες στρατεύονταν και πολεμούσαν, ήταν

δυνατόν να τους δοθεί εκ μέρους της Πολιτείας και μόνον η ελευθερία τους, κάτι όμως που, αν και συχνά, δεν γινόταν πάντοτε. Η **ελευθερία** τους δινόταν μετά την λήξη της θητείας τους αλλά εξακολουθούσαν να έχουν την υποχρέωση της στρατεύσεως εφόσον παρουσιαζόταν νέος κίνδυνος. **Πάντως, θεωριτικώς οι Είλωτες δεν αποτελεούσαν μέρος του κράτους.**

Ωστόσο, οι Είλωτες, μπορούσαν να προβάλλουν νομίμως την αξίωση να έχουν μερίδιο στο κράτος των Λακεδαιμονίων, κάτι που ήταν κυριολεκτικώς αδιανόητο να απαιτήσουν οι δούλοι των δημοκρατικών Αθηνών. Οι Είλωτες που απελευθερώνονταν από την Πολιτεία ονομάζονταν Νεοδαμώδεις, δηλαδή, όπως λέει και η λέξη, **νέα μέλη του Δάμου (Δάμος, Δωρικός τύπος του Αττικού Δήμος). Έτσι, ήταν πλέον ελεύθεροι πολίτες της Λακεδαίμονος με δικό τους κλήρο, χώρις όμως να έχουν και την ίδια κοινωνική θέση με τους Ομοίους.**

Μόθακες ή Μόθωνες

Στην Αθήνα, μετά τον νόμο του Περικλέους του 451-450, μόνον οι γάμοι, μεταξύ Αθηναίων πολιτών αναγνωρίζονταν νομικώς, και για να ήταν κάποιος Αθηναίος πολίτης, έπρεπε και **οι δύο γονείς του να ήταν πολίτες των Αθηνών.** Προηγουμένως, αρκούσε να ήταν Αθηναίος πολίτης ο πατέρας. **Π.χ. ο μέγα ρήτωρ αλλά και μέγας δημαγωγός Δημοσθένης ήταν μεν πολίτης των Αθηνών εκ πατρός, εκ μητρός όμως ήταν βάρβαρος διότι αυτή καταγόταν από**

την Σκυθία.

Αντιθέτως, στήν **Σπάρτη,** ενώσεις ανάμεσα σε Ομοίους **και Είλωτες έδιδαν τέκνα που ήταν, κατά κάποιο τρόπο πολίτες.** Αυτή η ομάδα ήταν **οι Μόθακες ή Μόθωνες.** Περιελάμβανε είτε **Είλωτες** γεννημένους στην οικία Σπαρτιάτη, **από πατέρα Σπαρτιάτη και μητέρα Ειλωτίδα, είτε τέκνα Ειλώτων, που όμως επιλέγονταν από την πολιτεία και ελάμβαναν Σπαρτιατική παιδεία, καθώς και την εκπαίδευση των Σπαρτιατοπαίδων την περίφημη Αγωγή.**

Στην ιστορία της Σπάρτης υπήρξαν πολλοί ονομαστοί **Μόθακες** που σαν πολίτες της την εδόξασαν π.χ. **ο Γύλιππος, ο Καλλικρατίδας, ο Λύσανδρος,** αλλά και άλλοι. Από την ιστορία γνωρίζουμε **τρεις πολέμους των Ειλώτων κατά της Σπάρτης.** Βασικώς, όμως οι πόλεμοι αυτοί **ήταν πόλεμοι των Μεσσηνίων κατά των Λακεδαιμονίων, και φυσικά όχι πόλεμοι μόνο των Ειλώτων.** Επικρατεί η άποψη ότι οι **Είλωτες** μισούσαν την Σπάρτην. Η άποψις αυτή δεν είναι απολύτως σωστή! Απεναντίας **οι Είλωτες πολλές φορές έδειξαν την πίστη και την αφοσίωσή των προς αυτήν.** Άξια αναφοράς είναι η στάση των **Ειλώτων προς τους Σπαρτιάτες, όταν οι τελευταίοι πολιορκούνταν από τους Αθηναίους εις την Σφακτηρία.** Τότε, με αυτοθυσία **Είλωτες** εξ ιδίας πρωτοβουλίας και χωρίς κανείς να τους υποχρεώσει, μετέφεραν στους πολιορκουμένους Σπαρτιάτες τρόφιμα, έλαιον και οίνον, εντός αδιαβρόχων ασκών, κολυμπώντας με την βοήθεια τρύπιων καλαμιών από την ακτή, κάτω από την επιφάνεια του νερού.

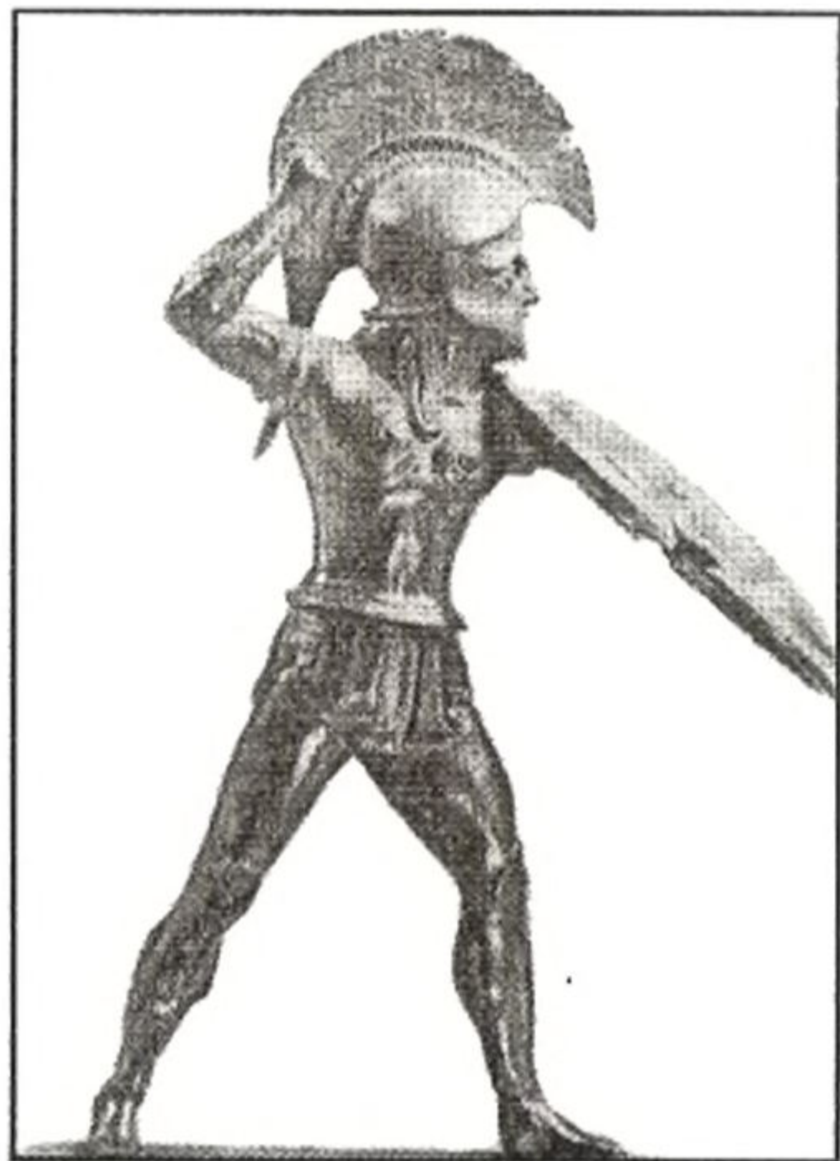
Περίοικοι

Οι Περίοικοι σχηματίζουν ανεξάρτητες κοινότητες στην **Λακωνία αλλά και εις την Μεσσηνία.** Οι **κοινότητες** αυτές είχαν σαφώς τοπική αυτονομία, αλλά επίσης σαφώς ήταν πλήρως εξαρτημένες από το Σπαρτιατικό κράτος στα πολεμικά, καθώς και σε όλα γενικώς τα θέματα της εξωτερικής πολιτικής, και αυτό ήταν φυσικό διότι οι **Περίοικοι**, ήταν κομμάτι, μέρος, του κράτους. Εξάλλου, η επίσημη ονομασία αυτού που αποκαλούμε σπαρτιατικό κράτος δεν ήταν «Σπαρτιάτες» αλλά «Λακεδαιμόνιοι», μια λέξη που ρητώς **περιλάμβανε και όλους τους Περιοίκους. Οι κοινότητες των Περιοίκων ήταν ομοιογενείς και είχαν τις δικές τους γαίες. Οι Περίοικοι** δεν πλήρωναν τακτικούς φόρους **στην Σπάρτη, σε αντίθεση με τους Είλωτες.**

Οι κάτοικοι των περιοικίδων πόλεων, δηλαδή οι **Περίοικοι, ασκούσαν το εμπόριο και τις τέχνες**. Στις πόλεις τους αυτές κατασκεύζονταν **τα περιζήτητα έργα της λακωνικής σιδηροποιΐας, καθώς και άλλα υψηλής ποιότητος τεχνουργήματα.** Όμως, δεν υπάρχει καμμία αμφιβολία **ότι και την γη καλλιεργούσαν οι Περίοικοι αλλά και με την κτηνοτροφία ασχολούνταν.** Εξαιτίας δε όλων των παραπάνω δραστηριοτήτων **οι Περίοικοι ήταν και κάτοχοι χρυσών και αργυρών νομισμάτων, κάτι που απαγορευόταν στους Σπαρτιάτες.**

Οι Περίοικοι στρατολογούνταν κανονικώς στον **Σπαρτιατικό στρατό σε σημαντικούς αριθμούς.** Έως τους Περσικούς πολέμους, υπηρετούσαν σε ξεχωριστά τάγματα.

Αργότερα, όμως και **κατά την διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου, τους βρίσκουμε αναμεμιγμένους στις Σπαρτιατικές Μόρες.** Σ' αυτό ίσως συνετέλεσε και ο καταστρεπτικός σεισμός του 465, που προξένησε πολύ μεγάλες υλικές ζημιές αλλά και απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό των Ομοίων της Σπάρτης.

Χάλκινο αγαλμάτιο Σπαρτιάτη οπλίτη 5ος π.Χ. αι. Φέρει οκτώσχημη ασπίδα και κωδωνόσχημο θώρακα

Οι Όμοιοι

Δεσπόζουσα θέση κατέχει η τάξη των Ομοίων, ενώ ακολουθούν κατά σειρά οι Περίοικοι και οι Είλωτες. Προς διάκριση αυτών από τους λοιπούς κατοίκους της Λακωνικής, ονομάζονταν **Σπαρτιάτες, από το όνομα της πόλεως των.**

Στην τρισένδοξη ελληνική μας ιστορία, οι γνήσιοι **Σπαρτιάτες αποτελούν το πιο ακραίο παράδειγμα απορρίψεως των οικονομικών δραστηριοτήτων.** Τους

απαγορευόταν αυστηρώς να έχουν οποιουδήποτε είδους οικονομική δραστηριότητα. Για τις οικονομικές των ανάγκες, βασιζόταν στις άλλες κατηγορίες, ιδίως **στους Είλωτες.** Οι **Σπαρτιάτες** ήταν κύριοι γης, αλλά δεν την καλλιεργούσαν οι ίδιοι. Απαλλαγμένοι έτσι από κάθε οικονομική δραστηριότητα, **οι Όμοιοι ή Ομοίοι** αφοσιώνονταν αποκλειστικά στην στρατιωτική εκπαίδευση.

Λακεδαιμόνιοι μαχητές μεταφέρουν στους ώμους τους, τους νεκρούς συμπολεμιστές τους.

Ήταν μια κληρονομική «ομάδα» επαγγελματιών μαχητών. Όλη η ζωή τους είχε οργανωθεί από το κράτος με αυτόν τον στόχο: **Να γίνουν οπλίτες πρόθυμοι, να υπακούουν** στους νόμους, στους αρχηγούς των, καθώς και στους μεγαλυτέρους των, στρατιώτες εκπαιδευμένοι να πολεμούν σε μεγάλους ή μικρούς σχηματισμούς, με υψίστη πειθαρχία και

τάξη. Οι Στρατιώτες, ιδίως του 5ου αιώνος π.Χ. ήταν οι κατ' εξοχήν **ειδήμονες,** στις μάχες οπλιτικού τύπου. Η θέα της επίθεσης Σπαρτιατικής οπλιτικής φάλαγγος, ήταν κάτι το τρομακτικόν!! Πολλοί από τους αντιπάλους δεν ανέμεναν την επαφή, αλλά έφευγαν προ αυτής...!!

Εμπρός σ' αυτόν τον μοναδικό σκοπό, οτιδήποτε άλλο θυσιαζόταν. Η οικογενειακή ζωή είχε σκοπίμως μειωθεί.

Σε ηλικία επτά ετών, το Σπαρτιατόπουλο απομακρυνόταν από την οικογένειά του, χωρίς βεβαίως να διακόψει τους δεσμούς μαζί της, και την εκπαίδευσή του την αναλάμβανε το κράτος.

Ζούσε και γυμναζόταν παράλληλα με την εγκύκλιο μόρφωσή του, με τους συνομηλίκους του και εντασσόταν σε μια ολόκληρη σειρά κλάσεως ηλικίας, με διάφορες ονομασίες.

Ο απόλυτος σκοπός ήταν να διαπλάσσουν την ευθύτητα του Σπαρτιάτου προς τους συντρόφους και να τον εμπνεύσουν την υπακοή και τον σεβασμό στους μεγαλυτέρους του.

Στην ηλικία των 20 ετών, μόλις είχε τελειώσει η Αγωγή του. Ο νεαρός Σπαρτιάτης εισερχόταν στην κατηγορία των ενηλίκων. **Έπρεπε τότε να νυμφευθεί.** Έως την ηλικία των 30 ετών ο Σπαρτιάτης σενέχιζε να ζει με τους εν όπλοις συντρόφους του στα κοινά συσσίτια.

Γνωρίζουμε, σήμερα, την ύπαρξη κάποιων επιλέκτων ομάδων ανάμεσα στους **Σπαρτιάτες Ομοίους,** όπως το σώμα **των 300 Κώρων** (Κώρος: Δωρικός τύπος του Αττικού Κόρος και του Ιωνικού Κούρος), που επιλέγονταν μεταξύ των νεοτέρων και ικανοτέρων μαχητών και αποτελούσαν φρουρά των Σπαρτιατών βασιλέων (π.χ. Θερμοπύλες).

Ήταν οι ονομαζόμενοι **«ιππείς»** χωρίς όμως να έχουν καμμία σχέση με το όπλο του ιππικού. Έτσι δημιουργήθηκαν κάποιες επίλεκτες ομάδες, ανάμεσα στους Ομοίους. Στο άλλο άκρο, ήταν όλοι εκείνοι οι Σπαρτιάτες που είχαν αποτύχει με τον έναν ή τον άλλον τρόπο. Αν κάποιος **Όμοιος** δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στην τακτική συνεισφορά στα κοινά συσσίτια «έπεφτε» εις κατώτερη τάξη, εις τους **Υπομείονες,** δηλαδή εις τους κατωτέρους, γεγονός που σήμαινε **την απώλεια των πλήρων δικαιωμάτων του πολίτου.** Εκτός από τους υπομείονες, υπήρχαν, αν και ελαχιστότατοι, και οι Τρέσαντες, δηλαδή εκείνοι που είχαν δειλιάσει σε κάποια μάχη (τρέω=τρέμω) και για τους οποίους θα αναφερθούμε εκτενέστερα στην συνέχεια. Η ισότητα λοιπόν μεταξύ των **Ομοίων** υπήρξε ένα ιδανικό που εις την Σπάρτη ήταν, λόγω του πολτιτεύματος και της φιλοσοφίας της, απολύτως φυσικό.

Γ'. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΣΠΑΡΤΗ

Ο γνωστός πια Διεθνής εξουσιαστής, και τα ντόπια αλλά και διεθνή αργυρώνητα φερέφωνά του, συνεχώς μιλούν με τα «καλύτερα λόγια» για την Αθηναϊκή δημοκρατία, ενώ δεν χάνουν ευκαιρία να συκοφαντήσουν και να παραπληροφορούν ό,τι αφορά την αρχαία Σπάρτη.

Ας δούμε λοιπόν π.χ. ποιά ήταν η θέσις της γυναικός στην αθηναϊκή δημοκρατία, και ποιά στην Σπάρτη.

Στην Αθήνα οι γυναίκες των πολιτών δεν είχαν περισσότερα πολιτικά και δικαστικά δικαιώματα από τους δούλους. **Η Αθηναία γυναίκα ήταν εξαρτημένη** και ήταν πλήρως υποταγμένη στον άνδρα - αφέντη. Αυτό φαίνεται και από την ζωή των κοριτσιών και τον τρόπο που παντρεύονταν. Απαγορευόταν να κυκλοφορούν ελεύθερα αλλά και να συναναστρέφονται με νέους. Ήταν περιορισμένα σε ειδικό χώρο της οικίας που ήταν προορισμένος για τις γυναίκες. **Τον γυναικωνίτη!** Αλλά και οι έγγαμες Αθηναίες πολύ δύσκολα περνούσαν την εξώπορτα της οικίας τους, και αν αυτό γινόταν, πάντα τη συνόδευε έμπιστη στον σύζυγο δούλα. Η μοναδική κανονική ευκαιρία να βγούν τα κορίτσια και οι γυναίκες από τα σπίτια τους στην Αθηναϊκή Δημοκρατία **ήταν μερικές θρησκευτικές εορτές.** Αντιθέτως, στην Σπάρτη τα κορίτσια

Σπαρτιάτισσα ασκούμενη στο δρόμο. Χάλκινο αγαλματίδιο.

και οι γυναίκες σύμφωνα με τον Λυκούργειο νόμο ασκούνταν σε διάφορα αγωνίσματα γυμνές (!!) όπως στην πάλη, τον ακοντισμό, τους αγώνες ταχύτητος, την δισκοβολία (Πλουτ. Λυκ. 14), πράγματα δηλαδή αδιανόητα για την Δημοκρατία των Αθηνών. Οι συνέπειες από την άθληση αυτή των γυναικών της Σπάρτης ήταν πολλές. Πρώτα απ' όλα είχαν γυμνασμένα σώματα, καλύτερη σωματική διάπλαση από τις Αθηναίες, γεννούσαν με μεγαλύτερη ευκολία και πιό υγιή παιδιά, και γενικώς είχαν καλύτερη υγεία από τις άτυχες Αθηναίες που, αν και ζούσαν εις μια Δημοκρατική Πόλη-κράτος, ήταν υποχρεωμένες να διαβιούν το μεγαλύτερο μέρος της ζωής των μέσα σε ένα γυναικωνίτη, σε μια κουζίνα και το πολύ-πολύ σε μια αυλή.

Βεβαίως, από την κατηγορία αυτή εξαιρούνται **οι εταίρες*, δηλαδή οι επί χρήμασι εκδιδόμενες Αθηναίες ή εξ άλλων πόλεων μέτοικες.**

Οι γυναίκες στην Σπάρτη είχαν πολιτική επιρροή στα

* **Ήταν σαν τις Γιαπωνέζες «γκέϊσσες»**, με αξιόλογη μόρφωση.

κοινά, ενώ εις την Αθήνα κάτι τέτοιο ήταν ανύπαρκτο.

Στην Σπάρτη η ελευθερία εις τις σεξουαλικές σχέσεις ήταν κάτι το φυσικό, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι Σπαρτιάτισσες ήταν «πόρνες», το αντίθετο μάλιστα. Επιτρεπόταν από τον νόμο, σε μια έγγαμη γυναίκα Σπαρτιάτισσα να έχει σεξουαλικές σχέσεις με δύο άνδρες εάν ο νόμιμος σύζυγός της ήταν γέρος ή δεν μπορούσε να τεκνοποίησει. Τότε είχε το δικαίωμα ο σύζυγος από τον Λυκούργειο νόμο να φέρει στο σπίτι τον έναν άλλον, νέον και ικανόν, άνδρα που εθαύμαζε την σωματική του ρώμη αλλά και τον χαρακτήρα του. Επίσης, όποιος άνδρας ήθελε, **μπορούσε να έχει σεξουαλικές σχέσεις με έγγαμη γυναίκα, αρκεί να είχε την συγκατάθεση αυτής και του ανδρός της, και με σκοπό πάντοτε την γέννηση παιδιών, τα οποία και αναγνωρίζονταν από το κράτος και τον σύζυγον.** Αντιθέτως, απαγορευόταν αυστηρώς στους Σπαρτιάτες η διγαμία. Έτσι, στην Σπάρτη, κατά τον Πολύβιο 9, 12, 66, 8: «Πάτριον ην και σύνηθες τρεις άνδρες έχειν την γυναίκα...», με **αποτέλεσμα την εξαφάνιση της Μοιχείας εις την Λακωνικήν, αλλά και το κυριότερο να μήν υπάρχει άμεσο δημογραφικό πρόβλημα στην Σπάρτη, τουλάχιστον μέχρι τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Γενικώς, η αγωγή των κοριτσιών εις την Σπάρτη είχε σαν σκοπό την δημιουργία γυναικών που θα γεννούσαν ήρωες!!** Οι μη Λάκωνες, λοιποί Έλληνες της εποχής εκείνης, εθαύμαζαν την Σπαρτιατικήν αυτήν αγωγή, σε αντίθεση βεβαίως με τους σύγχρονους αργυρώνητους ψευδοπροοδευτικούς.

Ο Πλούταρχος μας διασώζει στα Λακωνικά Αποφθέγματα, (Λυκούργος 13), ότι, όταν κάποια φιλοξενούμενη της **Γοργούς, συζύγου του Λεωνίδου,** της είπε ότι: «Μόνον εσείς οι Σπαρτιάτισσες εξουσιάζετε τους άνδρες», της απάντησε η Γοργώ: «Ναι, διότι μόνον εμείς γεννάμε άνδρες». Στο σημείο αυτό θα αναφέρω ένα πραγματικό περιστατικό σχετικό με το φρόνημα των Σπαρτιατισσών που αναφέρει **ο Πλούταρχος** στο έργο του «Λακαινών Αποφθέγματα»:

«Η Σπαρτιάτισσα Δαματρία ακούγοντας πως ο γιός της ήταν ένας **«Τρέσσας», ένας δειλός και ανάξιος της Σπάρτης**, όταν αυτός επέστρεψε από την μάχη, τον εφόνευσε!».

Δ'. ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΑ

Στην Σπάρτη η βασιλεία ήταν διπλή, δηλαδή υπήρχαν δύο κληρονομικοί βασιλείς από δύο γένη, το γένος των Αγιαδών και το γένος των Ευρυπωντιδών. Το γένος των Ευρυπωντιδών θεωρούσαν κατώτερο του πρώτου, **αλλά και τα δύο βασιλικά γένη είχαν ίσα δικαιώματα και ίση εξουσία. Δικαίωμα διαδοχής στον θρόνο είχε ο πρωτότοκος γιός τους βασιλέως, ή εάν ο βασιλεύς προ της αναλύψεως της βασιλείας είχε ήδη γιούς** και μετά ως βασιλεύς γεννούσε άλλους, ο πρώτος πορφυρογέννητος γιος.

Οπωσδήποτε, έπρεπε ο διάδοχος να είχε μητέρα Σπαρτιάτισσα και φυσικά έπρεπε να είναι αρτιμελής. Εάν δεν υπήρχαν γιοί ή εάν οι υπάρχοντες ήταν ανίκανοι για κάποιον από τους ανωτέρω λόγους να κληρονομήσουν την βασιλεία, τότε ανέβαινε εις τον θρόνο, ο πιο κοντινός από αρρενογονία συγγενής του βασιλέως. Αυτός, αν και όσο ήταν ανήλικος, ο βασιλεύς ασκούσε την αντιβασιλεία, ως Πρόδικος. Στα κρατικά έγγραφα οι βασιλείς ονομάζοντο **Αρχαγέται ή Βαγοί.**

Τιμές των Βασιλέων

Στους Λακεδαιμονίους βασιλείς αποδιδόταν πολλές τιμές, λίγη όμως εξουσία. Τους τιμούσαν ως ήρωες και ήταν

μεγάλο αδίκημα «το επιβάλλειν χείρα εις αυτούς». Οι βασιλείς εσιτίζοντο δημοσία δαπάνη, μεγίστη τιμή, και ελάμβαναν διπλή μερίδα εις τα κοινά συσσίτια. **Επί πλέον, οι βασιλείς ελάμβαναν και τα δέρματα όλων των θυσιαζομένων ζώων.** Επίσης, ελάμβαναν από την γέννα, ανά την Λακωνικήν, εκάστης συός (θηλυκής γουρούνας) ένα χοιρίδιο. Εάν κάποιος από τους Σπαρτιάτες τελούσε δημοτελή θυσία, προσκαλούσε, **τιμής ένεκεν,** τους βασιλείς. Σε όλους τους αθλητικούς αγώνες είχαν την τιμητική προεδρία και όλοι «υπανίσταντο», σηκώνονταν από τα καθίσματα κατά το πέρασμά τους, εκτός από τους Εφόρους που κάθονταν πάνω

Μπρούτζινο αγαλματίδιο 5ου π.Χ. αι. Απεικονίζει Σπαρτιάτη αξιωματικό, ίσως Πολέμαρχο ή βασιλιά

στους εφορικούς δίφρους.

Κηδεία των Βασιλέων

Την τιμή προς τους βασιλείς έδειχναν ιδιαίτερα οι Λακεδαιμόνιοι κατά την ταφή αυτών. Όταν ένας βασιλιάς απέθνησκε, **ιππείς** έκαναν γνωστό το γεγονός εις όλη την Λακωνική, ενώ στις πόλεις γυναίκες κρατούσαν, χάλκινους λέβητες.

Μόλις γινόταν γνωστός ο θάνατος, σε κάθε οικογένεια **δύο άγαμα μέλη, ένας άνδρας και μια γυναίκα, έπρεπε να ντυθούν με πένθιμα ρούχα...!** Από όλη την Λακωνική και την Μεσσηνία έρχονταν **Περίοικοι και Είλωτες**, ντυμένοι με μαύρα ρούχα, άνδρες και γυναίκες, για να παρακολουθήσουν την κηδεία, θρηνώντας τον θανόντα βασιλέα. Αν ο βασιλεύς πέθαινε ή σκοτωνόταν σε πολεμική εκστρατεία και ήταν αδύνατο να κομισθεί ο νεκρός του στην Σπάρτη, τότε κατασκεύαζαν ένα είδωλο αυτού, το τοποθετούσαν σε καλοστρωμένο κρεββάτι και το έθαπταν, αναλόγως του γένους του βασιλέως. Αν ήταν Αγιάδης στους τάφους των Αγιαδών και αν ήταν Ευρυπωντίδης στους τάφους των Ευρυπωντιδών.

Πενθούσαν επί δέκα ημέρες, κατά την διάρκεια των οποίων τα πάντα αργούσαν. Μετά την πάροδο του δεκαημέρου πένθους ανελάμβανε την βασιλεία ο διάδοχος με εισιτηρίους θυσίας, και άλλες τελετές. Τότε χάριζε και τα χρέη των οφειλόντων στον θανόντα βασιλέα ή το Δημόσιον των Σπαρτιατών.

Θρησκευτικά Έργα

Στο απώτερο παρελθόν είχαν αρμοδιότητες οι βασιλείς των Λακεδαιμονίων όσες και στα Ομηρικά χρόνια, είχαν δηλαδή **την όλη ιερατική, δικαστική και πολεμική εξουσία.** Αλλά, με την πάροδο του χρόνου η εξουσία τους περιορίσθηκε. Έτσι, **εκτελούσαν μόνον μερικά από τα ιερατικά έργα.** Θυσίαζαν τις προβλεπόμενες υπέρ της πόλεως θυσίες, καθώς και τις ρητώς κατανομαζόμενες θυσίες στον Απόλλωνα, κατά την πρώτη και την εβδόμη κάθε μηνός.

Στον πόλεμο η ασχολία των βασιλέων ήταν ίση στα ιερατικά και τα στρατιωτικά έργα. Ο βασιλεύς, καθώς έβγαινε από την Λακωνική χώρα, θυσίαζε ο βασιλεύς πρώτα εις την οικία του **στον Δία,** και ύστερα μόλις έφθανε στα σύνορα της χώρας **στον Δία και στην Αθηνά.** Κατά την διάρκεια του πολέμου, είχε ακώλυτη την εξουσία για κάθε θυσία, ενώ το δημόσιο ταμείο παρείχε τα **Ιερεία,** δηλαδή **τις δαπάνες.** Στα ιερατικά των βασιλέων έργα συγκαταριθμείται και το ότι εξέλεγαν από δύο άνδρες. **Πυθίους** καλουμένους, οι οποίοι παρελάμβανα και μετέφεραν τους Δελφικούς χρησμούς στην Σπάρτη.

Δικαστικά Έργα

Μικρή και ασήμαντη ήταν η ασκουμένη από τους βασιλείς δικαστική εξουσία, αφού στους **Εφόρους** δόθηκε η δικαιοδοσία των περισσοτέρων κρίσεων επί του ιδιωτικού δικαίου, τις δε ποινικές εγκληματικές δίκες εδίκαζε από αρχαιοτάτων χρόνων **η Γερουσία της Σπάρτης.**

Στρατηγικά Έργα

Σε σύγκριση με άλλα δικαιώματα, ευρύτατη δικαιοδοσία είχαν οι βασιλείς όταν σε πολεμική περίοδο ήταν αρχηγοί του στρατού. **Έως το έτος 510 π.Χ. ηγούντο του στρατού και οι δύο βασιλείς και εξεστράτευαν και οι δύο.** Νόμος όμως θεσπίσθηκε τότε που απαγόρευε να συνεξέρχωνται (και) οι δύο βασιλείς, **ηγούμενοι του στρατού.** Μέχρι τα χρόνια του Ηροδότου, οι βασιλείς της **Σπάρτης είχαν την εξουσία να κηρύττουν πόλεμο κατά οποιουδήποτε εχθρού.** Από τον 4ο π.Χ. αιώνα, όμως, έχασαν αυτό το δικαίωμα. Είχαν το δικαίωμα να ηγηθούν του στρατού και να εκστρατεύσουν, **μόνον όταν και όπου η Πόλις θα αποφάσιζε.**

Κατά τις πολεμικες εκστρατείες, οι **βασιλείς** αποφάσιζαν για κάθε πράξη,ενεργεία και κίνηση του στρατεύματος, και ήταν **απόλυτοι κύριοι ζωής και θανάτου.** Οι δύο **Έφοροι** που τους ακολουθούσαν εις την εκστρατεία, αν οι βασιλείς δεν τους καλούσαν, δεν είχα το δικαίωμα να τους συμβουλεύσουν.

Πάντως, **η εξουσία περί των πολεμικών των βασιλέων** περιοριζόταν, με την πάροδο του χρόνου, και αρκετές φορές **«κοινοί» Σπαρτιάτες στρατηγοί ανελάμβαναν την ηγεμονία** της στρατιάς, ιδίως από τότε που η Σπάρτη καθίδρυσε πολεμικό ναυτικό.

Η Δύναμις των Βασιλέων.

Από την εποχή που αυξήθηκε εις την Σπάρτη η δύναμις των Εφόρων, η δύναμη των βασιλέων στα πολιτικά πράγματα, μονονότι ήταν διαφορετική κάθε φορά και ανάλογη με την

προσωπικότητα και το κύρος κάθε βασιλέως, δέν ήταν μεγάλη.

Βεβαίως, οι βασιλείς λάμβαναν μέρος εις την Γερουσία και βεβαίως εψήφιζαν σ' αυτήν, και οπωσδήποτε θα συντελούσαν στην λήψη των αποφάσεων της, αλλά όμως έπαυσαν να είναι κύριοι της Πολιτείας, από τότε που **οι Έφοροι ανέλαβαν την εκτελεστική εξουσία.** (Ηροδ. Γ. 57).

Η Γερουσία

Η Σπαρτιατική Γερουσία έχει το όνομα αυτό ακόμη από την Λυκούργειο Ρήτρα, τα μέλη της κατά την διάταξη του **Θεόπομπου** που την πρόσθεσε στην ρήτρα του Λυκούργου αποκαλούνταν **Πρεσβυγενείς** (Πλουτ. Λυκ. 6). Στα επόμενα χρόνια η ονομασία της άλλαξε, ίσως σαν περισσότερο εύχρηστη, στους τύπους: **Γεροντία ή Γερωχία** (Ξενοφ. Λακ. Πολ. ι', 13 και Αριστοφ. Λυσιστ. 980).

Κατά τους ιστορικούς χρόνους την **Γερουσία** αποτελούσαν 28 άνδρες, στους οποίους προσθέτονται και **οι βασιλείς**, αργότερα και **οι Έφοροι** (Πλάτων Νομ. Γ', 691). Δικαίωμα προς εκλογή στην Γερουσία είχαν μόνον **οι άριστοι** από τους πολίτες, και μόνον εφ' όσον είχαν υπερβεί το εξηκοστό έτος της ηλικίας τους. Και αυτό γιατί στην ηλικία αυτήν πλέον δεν στρατευόνταν. **Η εκλογή των υποψηφίων γινόταν δια βοής και όχι με ψηφοφορία.**

Δικαιώματα Γερουσίας

Η θητεία των Γερουσιαστών ήταν ισόβιος. Όπως δε εις την Αθήνα η **βουλή των πεντακοσίων**, έτσι και στην

Σπάρτη η Γερουσία διττά είχε έργα. Πρώτον εισήγαγε **τα εισερχόμενα εις την Απέλλα ψηφίσματα, αλλά ήταν συγχρόνως και εκτελεστική αρχή των νόμων και των διαταγμάτων** που ψηφίζονταν, και δεύτερον, η **«Γερουσία με τους Εφόρους και τους βασιλείς διοικούσαν όλο το κράτος τοις των Λακεδαιμονίων Πολιτείας».**

Απέλλα

Απέλλα ονομαζόταν η κατά την Λυκούργο Ρήτρα κάθε μήνα «αθροιζομένη εκκλησία των Σπαρτιατών»*. Δηλαδή ήταν σαν την λεγόμενη εκκλησία του Δήμου των Αθηναίων.

Η συγκέντρωση των πολιτών της Σπάρτης **σε Απέλλα** γινόταν σε περιοχή μεταξύ **Βαθήκας** και **Κνακίωνος,** ονομαζόμενη **Σκιάδα,** της πρωτεύουσας της Λακεδαίμονος. Στην **Απέλλα** είχαν δικαίωμα να λάβουν μέρος **μόνον Σπαρτιάτες πολίτες που είχαν ηλικία άνω των τριάντα ετών.** Κατά την συνεδρίαση της Απέλλας οι λαμβάνοντες μέρος ήταν καθισμένοι, όπως γινόταν και στις άλλες ελληνικές πόλεις. **Προήδρευαν στην Απέλλα παλαιότερα οι βασιλείς, ενώ στα ιστορικά χρόνια οι Έφοροι** (Θουκυδίδης Α', 87).

Οι εξουσίες της Απέλλας, δηλαδή των Σπαρτιατών πολιτών, ήταν πολλές και σημαντικές. Αποφάσιζε για πόλεμο ή ειρήνη, για εκστρατείες και σπουδές, αλλά και για τις σχέσεις της Σπάρτης προς άλλες Ελληνικές πόλεις - κράτη. Επιπλέον, όριζε η **Απέλλα του Σπαρτιατικού**

* Συνέλευση του λαού, με δικαίωμα συμμετοχής πολιτών πάνω από την ηλικία των 30 ετών.

Δάμου (Δήμου) ποιός θα ήταν ο ηγεμών κάθε εκστρατευτικού σώματος. Εξέλεγε τους **Γερουσιαστές, τους Εφόρους και έκρινε τις αντίθετες απόψεις για την βασιλεία!!! (διότι και τέτοιες απόψεις υπήρχαν εις τον Σπαρτιατικό Λαό!!).** Επίσης αποφάσιζε την απελευθέρωση **Ειλώτων και εψήφιζε γενικώς τους εισερχομένους νόμους.**

Όλα αυτά διενεργούσε **η Απέλλα,** δηλαδή όλοι οι άνω των 30 ετών πολίτες της Σπάρτης. **Που βλέπουν, λοιπόν, οι διαχρονικοί συκοφάντες της Σπάρτης και του πολιτεύματός της την δικτατορία ή την τυραννία, ή δεν γνωρίζω τι άλλο αυτό βεβαίως είναι απορίας άξιον.**

Οι Έφοροι

Η συναρχία των Εφόρων αποτελείται από πέντε άνδρες. Από αυτούς ο περισσότερος επώνυμος, ήταν ο προϊστάμενος των άλλων. Αποφάσιζαν όμως κατά πλειοψηφία.

Από την εποχή που έπαψαν να διορίζονται υπό των βασιλέων, οι έφοροι εκλέγοντο από τον **Δάμου (Δήμο) από όλους δηλαδή τους Σπαρτιάτες πολίτες που είχαν την σωστή ηλικία, και η θητεία τους ήταν ενιαύσιος (ενός έτους).** Η ανάληψη της αρχής από τους νεοεκλεγμένους Εφόρους γινόταν κατά την φθινοπωρινή ισημερία. **Με το πέρασμα του χρόνου η εξουσία των Εφόρων αυξήθηκε.** Είχαν, λοιπόν, οι Έφοροι πρώτα-πρώτα την εξουσία να συγκαλούν και να προεδρεύουν **στην Απέλλα αλλά και στη Γερουσία. Οι Έφοροι με την Γερουσία ήταν το κύριο**

όργανο της Διοικήσεως της Λακεδαίμονος.

Η **Γερουσία** εψήφιζε και οι **Έφοροι** εκτελούσαν τους νόμους που είχαν ψηφισθεί. Οι Έφοροι, επίσης, εισήγαγαν στην Γερουσία προς εκδίκαση όλες τις υποθέσεις διαφόρων εγκλημάτων (φονικαί δίκαι), και εν συνεχεία εκτελούσαν τις αποφασισμένες ποινές. Ακόμη, με τους Γερουσιαστές, οι Έφοροι δίκαζαν και τους ίδιους τους βασιλείς τους, και είχαν την εξουσία από τους νόμους της Σπάρτης να τους προφυλακίζουν μέχρι την ημερομηνία της δίκης των (Παυσανίας Γ', ε', 2 Πλούταρχος Άγις 19).

Οι **Έφοροι,** ως εκτελεστική αρχή, φρόντιζαν για την εκτέλεση **των αποφάσεων της Γερουσίας και της Απέλλας σε ό,τι αφορούσε τις εξωτερικές υποθέσεις του κράτους.** Οι **Έφοροι** ή απέπεμπαν έξω από τα σύνορα της Λακωνικής τους πρέσβεις των ξένων πόλεων ή τους δέχονταν και διαπραγματεύονταν μαζί των.

Επίσης οι **Έφοροι** είχαν την κριτική ευχέρεια να παρουσιάσουν ή όχι **στην Απέλλα** τους ξένους πρέσβεις (Ξενοφ. Έλλ. Β', β', 13) Ηροδ. Γ', 46. Θουκ. Α', 90. Κατά την διάρκεια πολέμων οι Έφοροι εξέδιδαν την διαταγή της επιστρατεύσεως και όριζαν τις ηλικίες που έπρεπε να επιστρατευθούν. Το ίδιο, οι Έφοροι διέτασσαν τον αρχηγό των στρατευμάτων που όρισε η **Απέλλα,** να εκστρατεύσει.

Προεδρεύοντας **στην Γερουσία και στην Απέλλα,** οι **Έφοροι** ήταν σε άμεση επικοινωνία με τους αρχηγούς του στρατού και διέτασσαν αυτούς **περί του πρακτέου** (όχι βεβαίως πως θα αναπτύξουν το στράτευμα και πως θα πολεμήσουν) και μπορούσαν εν ανάγκη να τους ανακαλέσουν.

Οι **Έφοροι** ανέκαθεν είχαν και αστυνομικά καθήκοντα, τα οποία διευρύνθηκαν, στην πάροδο των χρόνων.

Πρώτα απ' όλα, οι Έφοροι είχαν την επιμέλεια της αγωγής των εφήβων. Για διάστημα δέκα ημερών οι Σπαρτιάτες έφηβοι είχαν την υποχρέωση να παρουσιάζονται γυμνοί ενώπιον των Εφόρων **«προς δοκιμασία».**

Οι **Έφοροι** επίσης ήταν εκείνοι που εξέταζαν αλλά και μεριμνούσαν για την ένδυση και την στρωμνή των νέων. Επί πλέον εάν κάποιος από τους παίδας ή τους εφήβους δεν υπάκουε ή υπέπιπτε σε άλλο μεγάλο παράπτωμα, τότε ο **Παιδονόμος** τον επαρουσίαζε στους Εφόρους οι οποίοι, εάν τον έκριναν ένοχο, αυστηρότατα τον τιμωρούσαν. Διάλεγαν οι Έφοροι από τους πιο ακμαίους νέους και τους τρεις **Ιππαγρέτες.**

Η εξουσία όμως των Εφόρων δεν σταματούσε βεβαίως στους νέους και εφήβους, αλλά και τους άνδρες. Επιτηρούσαν και είχαν από τους νόμους το δικαίωμα να τιμωρούν καθένα Σπαρτιάτη τον οποίο «έβλεπαν» να πράττει κάτι παράνομο (Ξενοφ. Λακ. Πολ, η', 4). **Η εξουσία των Εφόρων** να κρίνουν και εάν έπρεπε να τιμωρούν, επεκτεινόταν και στους άλλους άρχοντες, και σ' αυτούς ακόμη τους βασιλείς. **Ήταν κύριοι να παύουν τους άρχοντες διαρκούσης της θητείας τους, να προφυλακίζουν αυτούς και να τους παραπέμπουν εις δίκη. Οι άρχοντες όφειλαν μετά το πέρας της θητείας τους να δώσουν λόγο των πεπραγμένων τους εις τους Εφόρους. Υπό τον έλεγχο των πέντε Εφόρων ήταν και αυτοί οι βασιλείς της Σπάρτης, των οποίων την διαγωγή ήλεγχαν και στην παραμικρή λεπτομέρεια. Προσκαλού-**

μενος ο βασιλεύς (ή οι βασιλείς) από αυτούς, όφειλε μετά την τρίτη πρόσκληση να παρουσιασθεί ενώπιόν των. Κάθε μήνα, οι **Έφοροι** με τους βασιλείς **έδιναν «προς αλλήλους» όρκους,** ο βασιλεύς **ότι θα βασιλεύσει σύμφωνα με τους νόμους της Σπάρτης και οι Έφοροι ότι θα στηρίζουν την σύμφωνη με τους νόμους βασιλεία.** (Πλουτ. Κλεομ. 10).

Οι Έφοροι εκτός των άλλων καθηκόντων τους προστάτευαν και τους Σπαρτιάτες από τα επιβλαβή ήθη ξένων τρόπων ζωής αλλά και ξένων προς αυτούς επιτηδευμάτων απελαύνοντας τους ξένους και απαγορεύοντας την παραβίαση των Πατρίων. (Πλουτ. Άγις 10). Από την Πολιτεία στους Εφόρους ήταν ανατεθειμένη και η διαχείριση των οικονομικών του κράτους, γιατί ήταν αρμόδιοι για την φύλαξη των δημόσιων χρημάτων και των λαφύρων από τους πολέμους. Αλλά και τους φόρους αυτοί εισέπρατταν. (Πλουτ. Λυσ. 16. Διοδ. ΙΓ', 106).

Το αρχαίο θέατρο της Σπάρτης

Ε΄. ΟΙ ΑΛΛΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ

Οι άλλοι άρχοντες της Πολιτείας των Λακεδαιμονίων εκλέγονταν από την **Απέλλα ή διορίζονταν** από τους Εφόρους και τους βασιλείς.

Έδιδον δε αυτοί λόγο στους **Εφόρους,** οι οποίοι μπορούσαν να **τους παύουν,** να **τους προφυλακίζουν** και να **τους εισάγουν εις δίκη**. Οι άρχοντες χωρίζονταν σε **Διοικητικούς** και εις **Πολεμικούς.**

Τους διοικητικούς άρχοντες αποτελούσαν οι Πρόξενοι, καθώς και οι 4 Πύθιοι που τους διόριζαν οι βασιλείς. Ο καθένας από αυτούς είχε δύο βοηθούς. Οι **Πρόξενοι** ήταν εκείνοι οι οποίοι δέχονταν τους ξένους, εκ των άλλων πόλεων, πρέσβεις. Οι **Πύθιοι** ήταν σύσσιτοι των βασιλέων και στέλνονταν στους **Δελφούς,** για να παραλάβουν και να φέρουν στους βασιλείς τους χρησμούς. **Οι Εμπέλωροι, οι αργότερα Αγορανόμοι,** ήταν επιφορτισμένοι με την σωστή διακίνηση και πώληση των διαφόρων αγαθών στην αγορά, ενώ οι **Αρμόσυνοι** φρόντιζαν για την ευκοσμία των γυναικών. Τους «άγοντας» παιδικήν ηλικίαν, επιτηρούσε ο **Παιδονόμος** ο οποίος είχε βοηθούς τους **Άμπαιδες.** (Ξενοφ. Λακ. Πολ. β΄, 2. δ΄, 6. Πλουτ. Λυκ. 12).

Από τα στρατιωτικά αξιώματα το μεγαλύτερο ήταν το **της Ναυαρχίας** (του αρχηγού του στόλου) το οποίο **ο μεγάλος Αριστοτέλης χαρακτηρίζει σαν άλλη βασιλεία.**

Το αξίωμα της ναυαρχίας ήταν διαρκείας ενός έτους και ήταν ενεργό και κατά τους χρόνους των περισκών πολέμων. Ο **ναύαρχος** ήταν ηγέτης του στόλου των Λακεδαιμονίων, καθώς και των στόλων των συμμάχων πόλεων, δεν ήταν όμως δυνατό να ναυαρχεί **δύο φορές ο αυτός.** (Αριστοτ. Πολ, Β', 9 σ. 49, 30. Ηροδ. Η', 42). Αναπληρωτής του ναυάρχου ήταν ο **Επιστολεύς** του στόλου, τίτλος που υφίσταται ως τις ημέρες μας στο ένδοξο και αήττητο πολεμικό μας Ναυτικό. Άλλα στρατιωτικά αξιώματα ήταν οι **Πολέμαρχοι, οι Λοχαγοί, οι Πεντηκοντήρες, οι Ενωμοντάρχες, οι Ιππαρμοστές, οι Ελλανοδίκες** (όπως λέει και η λέξις οι Ελλανοδίκες «έλυναν» τις διαφορές μεταξύ των Ελλήνων), οι **Ταμείες** και οι **Λαφυροπώλεις.**

Τέλος κάθε έτος εκλέγονταν **5 Αγαθοεργοί για ανδραγαθήματα,** από τους «ιππείς» της βασιλικής φρουράς, οι οποίοι εκτελούσαν τα καθήκοντα των **αγγελιοφόρων.** Τελευταίοι πρέπει να αναφερθούν και οι άρχοντες, **προϊστάμενοι, των υπηρετών. Αυτοί ήταν οι Κήρυκες, οι Αυλήτες και οι Μάγειροι και το αξίωμά των ήταν κληρονομικό.**

ΣΤ΄. ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ

Οι λοιποί Έλληνες πρόγονοί μας παρετήρησαν ότι μόνον οι Λακεδαιμόνιοι και δη οι Σπαρτιάτες γνώριζαν ότι **η Λακεδαιμονίων Πολιτεία ήταν ένα κράτος με υψηλή πειραρχία και ως εκ της ανατροφής και της εκπαιδεύσεως οι πολίτες του ήταν έτοιμοι ανά πάσα στιγμή να υπερασπισθούν και με την ζωή των την ελευθερία της πατρίδος τους.**

Ο Σπαρτιατικός νόμος - επί ποινή θανάτου - απαγόρευε στους Σπαρτιάτες να φύγουν (αποδημήσουν) από την Σπάρτη για μόνιμη εγκατάσταση σε άλλη πόλη, χωρίς την άδεια των αρμοδίων αρχόντων.

Τον νόμο αυτόν εθέσπισε ο νομοθέτης λόγω της διαχρονικής, λίγο-πολύ, σχετικής ολιγανθρωπίας της Σπάρτης, την οποία βεβαίως έπρεπε οι Σπαρτιάτες να αναπληρώσουν με την πολεμική υπεροχή της οποίας η επίτευξη απαιτούσε αμεριμνησία από τις επιτακτικές ανάγκες της ζωής. Έτσι εκπαιδευόμενοι οι Σπαρτιάτες αναδείχθηκαν οι πολεμικώτεροι όλων των Ελλήνων, αληθινοί τεχνίτες και γνώστες των πολεμικών, και από όλους τους άλλους Έλληνες λογίζονταν αήττητοι μέχρι της ήττας στα **Λεύκτρα,** το 371 π.Χ. (Πλουτ. Πελοπ. 23. Ξενοφ. Λακ. Πολ. ιγ΄, 5).

Την πολεμική αρετή και την μαχητική ικανότητα των Σπαρτιατών μόνον **η συνεχής άσκηση και σκληραγωγία,**

μπορούσαν να συντηρήσουν, καθώς βέβαια και διάφορες ηθικές διδασκαλίες. Για να επιτευχθεί όμως αυτό στον απόλυτο βαθμό, έπρεπε οι άνδρες να είναι απαλλαγμένοι από κάθε βιοποριστική ανάγκη. **Έτσι, οι άνδρες αυτοί έπρεπε λοιπόν, να έχουν όλο τον χρόνο τους ελεύθερο. Με την εργασία των Ειλώτων απαλλάχθηκαν από όλες τις καθημερινές φροντίδες του βίου και μπορούσαν να ασχολούνται μόνον με την πατρίδα και την υπεράσπισή της.**

Χάλκινο αγαλματίδιο Σπαρτιάτη οπλίτη.

Με τον τρόπο αυτόν η **Πολιτεία** κατέστησε αυτούς ικανούς να ασχολούνται με τα στρατιωτικά και πολεμικά πράγματα και αξίωνε από αυτούς τη συνεχή ασχολεία τους με αυτά. Εξαιτίας αυτών των υποχρεώσεων πολιτικά δικαιώματα στην Σπάρτη είχαν μόνον εκείνοι οι Σπαρτιάτες οι

οποίοι είχαν **υπομείνει** και λάβει την Σπαρτιατική Αγωγή, καθώς και εκείνοι οι οποίοι ελάμβαναν μέρος εις τα κοινά συσσίτια καταβάλλοντας τα προβλεπόμενα σε είδος αλλά και χρήμα τέλη.

Η πρόνοια της Σπάρτης για τον στρατιωτικό, άρα και πολεμικό προορισμό του άρρενος τέκνου, καταφαίνεται αμέσως με την γέννησή του. Κύριος να αποφασίσει, αν έπρεπε να τραφεί και να ζήσει ή να εκγαταλειφθεί το νεογνό, δεν ήταν οι γονείς του, αλλά οι γεροντότεροι **(πρεσβύτατοι)** των φυλών. Αυτοί εξετάζοντες το βρέφος, αν έκριναν αυτό υγιές και ρωμαλέο, έλεγαν να τραφεί, αν όμως έκριναν το αντίθετο, διέταζαν την αποπομπή του στις λεγόμενες **Αποθέτες.** Οι αποθέτες ήταν ένας βαραθρώδης τόπος εις τον Ταΰγετο στον οποίο έκθετο απέθεταν το νεογνό.

Τα εγκριθέντα άρρενα τέκνα μέχρι την ηλικία των επτά ετών τρέφονταν στα σπίτια τους από τις μητέρες του. Μόλις όμως αυτά γίνονταν επτά ετών, τα παρελάμβανε η **«Πόλις»** και τα έθετε «υπό τον παιδονόμον». Τοποθετούσε το κάθε, ένα από αυτά εις **Ίλαν η οποία ήταν τμήμα της Βούας**. (Πλουτ. Λυκ. 17). Κάθε Βούας αρχηγός ήταν ο **Βουάγωρ** και κάθε **Ίλας** ο **Ίλαρχος.**

Αυτοί οι δύο εκλέγονταν μεταξύ των συνετότερων και μαχιμότερων νέων που είχαν ηλικία πάνω από τα είκοσι χρόνια. Οι τοποθετημένοι στις **Βούες** χωρίζονταν σε τρεις τάξεις, α) στους **Παίδες,** που είχαν ηλικία από 7 έως 18 ετών, β) στους **Μελλίρανες**, τους από 18 έως 20 και γ) στους **Ίρανες,** από τα 20 μέχρι τα 30. Από αυτούς οι νεώτεροι αποκαλούνταν **Πρωτίρανες,** και οι μεγαλύτεροι **Σφαιρείς.** (Πλουτ. Λυκ. 17).

Η εκπαίδευση των **παίδων και των νέων σκοπό είχε να σκληραγωγήσει με την άσκηση τα σώματα.** Όταν έφθαναν το δωδέκατο έτος της ηλικίας των, τους **κούρευαν εν χρώ,** δηλαδή αυτό που λέμε σήμερα «με την ψιλή», και τους συνήθιζαν να βαδίζουν ανυπόδητοι (υπήρχε ειδικός λόγος γι' αυτό) και να παίζουν γυμνοί. Στην ηλικία των δώδεκα ετών ήταν ήδη χωρίς χιτώνες, αλλά μόνον με αυτό που έφεραν κάτω από αυτούς, και τα βράδυα κοιμούνταν μαζί, **κατά Ίλαν και Βούαν,** σε στρώματα, τα οποία αυτοί οι ίδιοι κατασκεύαζαν, κόβοντας με τα χέρια των χωρίς την βοήθεια μαχαιριών κ.λ.π. (δοκιμάστε να κόψετε χλωρό καλάμι) τις άκρες των καλαμιών που φυτρώνουν στον ποταμό Ευρώτα που επίσης οι ίδιοι έφερναν από εκεί.

Μια φορά τον χρόνο **γινόταν δημόσια δοκιμασία της υπομονής όσων νέων είχαν την κατάλληλη ηλικία στους σωματικούς πόνους!** Ή δοκιμασία αυτή ονομάζονταν **«δοκιμασία διαμαστιγώσεως»,** και γινόταν στον βωμό της **Οριθίας Αρτέμιδος.** Οι δοκιμαζόμενοι συναγωνίζονταν ποιός από αυτούς θα άντεχε περισσότερο από τους άλλους στον πόνο. Ο νικητής, ονομαζόταν **Βωμονίκης**. (Πλουτ. Λυκ. 18). Ο νομοθέτης θέλοντας να καταστήσει τους **νέους Σπαρτιάτες πολυμήχανους και πανούργους,** προέβλεψε την χορήγηση **λίγης τροφής σ' αυτούς, ενώ συγχρόνως τους επέτρεψε να συμπληρώνουν αυτήν δια της κλοπής τροφίμων και μόνον!** Καὶ ὁ νέος που δεν συλλαμβάνονταν έμεινε ατιμώρητος. Όμως στην αντίθετη περίπτωση, **ο νόμος προέβλεπε αυστηρή τιμωρία αλλά και νηστεία.** (Πλουτ. Λυκ. 17). Όλες οι ασκήσεις των Σπαρτιατών αποσκοπούσαν

στο να τους κάνουν περισσότερο ρωμαλέους και ικανότερους μαχητές. Για τους λόγους αυτούς συνειδητά οι Σπαρτιάτες γυμνάζονταν. (Ξενοφ. Λακ. Πολ. 219).

Εκτός των στρατιωτικών και σωματικών ασκήσεων είχαν και γυμναστικές ασκήσεις, τις οποίες εκτελούσαν κατά Μοίρες χωριζόμενοι. **Η πολιτεία, όμως, δεν εφρόντιζε μόνον για την σωματική και στρατιωτική εκπαίδευση των Σπαρτιατοπαίδων αλλά προνοούσε και για την μόρφωση αυτών.** Πάντως, η ολιγολογία «εδιδάσκετο εις τους Σπαρτιάτες εξ απαλών ονύχων». (Πλουτ. Λυκ. 18.19).

Η Κρυπτεία

Οι πληροφορίες, ότι κατά την διάρκεια της **Κρυπτείας,** η οποία γινόταν «άπαξ του έτους» και μετά την ανάληψη των καθηκόντων από τους νεοεκλεγμένους Εφόρους. Δολοφονούνταν κατά την νύκτα, από τους νέους Σπαρτιάτες που έβγαιναν στήν ύπαιθρο για στρατιωτικά γυμνάσια οι πλέον ρωμαλέοι κ.λ.π. των Ειλώτων, προέρχονται από τον Αθηναίο μέτοικο Αριστοτέλη. Αντιθέτως, ό **Πλάτων,** (Πλατ. Νόμ. Α΄633), έτσι περιγράφει την Κρυπτεία: «έτι δε και κρυπτεία τις ονομάζεται θαυμαστώς πολυπονος προς τας καρτερήσεις, χειμώνων τε ανυποδησία και αστρωσίαι και άνευ θεραπόντων αυτοίς εαυτών διακονήσεις νύκτωρ τε πλανώμενων δια πάσης της χώρας και μεθ' ημέραν». Όπως βλέπουμε πουθενά ο λεπτολόγος Πλάτων δεν αναφέρει ότι σκοπός της **Κρυπτείας** ήταν ο φόνος των Ειλώτων αλλά απεναντίας την αναφέρει και λεπτομερώς την περιγράφει σαν μια ετήσια μεγάλη και επίπονη

στρατιωτική άσκηση. Επίσης, ο μεγάλος Ελληνιστής και ερευνητής MULLER αποδεικνύει, (Doz II 37), ότι και **ο θείος Πλάτων αναφέρει, ότι η κρυπτεία δεν ήταν τίποτε άλλο παρά ένας θεσμός που αποσκοπούσε στην στρατιωτική εκπαίδευση των νέων, καθώς και εις την συνήθεια των κακουχιών**.

Συσσίτια

Αναμφίβολα και των συσσιτίων ο σκοπός ήταν στρατιωτικός. Οι μετέχοντες στα κοινά αυτά δείπνα θεωρούνταν σαν να διαμένουν σε σκηνή εκστρατείας μέσα σε στρατόπεδο. Για τον λόγο αυτόν **σύσκηνοι ονομάζονταν. Αυτό καθώς και η ανάθεση της επιμέλειας των συσκήνων ανδρών στους Πολεμάρχους καταδεικνύουν τον στρατιωτικό χαρακτήρα των συσσιτίων.** (Ξενοφ. Λακ. Πολ. ζ΄, 4. ιε΄, 5).

Στην Σπάρτη τα συσσίτια είχαν ιδιαίτερο όνομα. Ονομάζονταν Ανδρεία και αργότερα Φιδίτια (Στράβ. σ. 483). Τα Φιδίτια επιτρεπόταν, αλλά ταυτοχρόνως είχαν και υποχρέωση, να μετέχουν οι Σπαρτιάτες που είχαν ηλικία άνω των 20 ετών. Εξαιρούνταν οι Ίρανες που ήταν επικεφαλής Βούας ή Ίλας.

Οι βασιλείς αρχικώς μπορούσαν να μη μεταβαίνουν στο Φιδίτιον, αργότερα όμως οι **Έφοροι** τους υποχρέωναν να προσέρχονται. Επιτρεπόταν όμως να δειπνούν στα σπίτια τους «οι θυσιάσαντες θυσίαν» και όσοι πριν λίγο επέστρεψαν από το κυνήγι. **Στην τελευταία περίπτωση, είχαν υποχρέωση να δώσουν στο Φιδίτιό τους μέρος από το κρέας του**

θηράματος. Κάθε **Φιδίτιο** το αποτελούσαν περί τα 15 άτομα. Εκείνος που ήθελε να μετάσχει σ' αυτό, πρώτον δοκιμαζόταν και δεύτερον έπρεπε να διεξαχθεί ψηφοφορία μεταξύ των μελών του Φιδιτίου. Ο υποψήφιος έπρεπε να λάβει απαραιτήτως την παμψηφία για να γίνει δεκτός, και αυτό για να υπάρχει πλήρης αρμονία μεταξύ των σισσιτούντων. (Πλουτ. Λυκ. 12).

Οι βασιλείς ήταν οι μόνοι Σπαρτιάτες στους οποίους η Πολιτεία παρείχε με **δημόσια δαπάνη την τροφή στα Φιδίτια,** και αυτό αποτελούσε υψίστη τιμή. **Οι άλλοι Σπαρτιάτες** είχαν υποχρέωση να συνεισφέρουν, ο κάθε ένας από αυτούς, κατά μήνα στο **Φιδίτιο** σε καθορισμένες ποσότητες, σιτηρά, ελιές, οίνον, τυρί, ξερά σύκα καθώς και 10 Αιγιναίους οβολούς (δηλαδή οβολούς της δραχμής της Αιγίνης που ήταν βαρύτερη της

Σπαρτιάτης οπλίτης σε χάλκινο αγαλματίδιο που βρέθηκε στη Δωδώνη.

Αθηναϊκής άρα και πλέον ακριβή). Με την εισφορά σε χρήμα, η οποία πληρωνόταν σε **σιδηρά Σπαρτιατικά νομίσματα ίσης αξίας με τους 10 οβολούς της δραχμής της Αιγίνης,** αγοραζόταν το **Όψον, δηλαδή το κρέας.** Ήταν αυτό ως επί το πλείστον η καλουμένη εις την Σπάρτην **Βαφά ή Αιματία,** δηλαδή χοιρινό κρέας μέσα εις **αίμα, ξύδι και αλάτι.** Από το φαγητό αυτό έπαιρνε καθένας ορισμένη μερίδα, και από τα υπόλοιπα, καθώς και οίνο όσο ήθελε. Εκτός από τα τακτικά αυτά **εδέσματα,** συχνά τα μέλη των Φιδιτίων έφερναν και επί πλέον τρόφιμα όπως **άρτον ή κρέας θηραμάτων.**

Πάντως η **Αιματία, δηλαδή ο Μέλας ζωμός**, παρασκευαζόταν και προσφερόταν χάριν του νόμου προς τήρηση των Πατρίων εθίμων.

Η Στράτευση

Στρατεύσιμος ή όπως οι Λάκωνες ονόμαζαν **Έμφρουρος** ήταν «πας Σπαρτιάτης και Περίοικος» επί 40 χρόνια, δηλαδή από του 20ου μέχρι του 60ου έτους της ηλικίας του. Αργότερα, εξαιρούνταν όσοι είχαν «ατέλεια φρουράς» αυτοί που απέκτησαν τρεις γιούς Σπαρτιάτες. Όπως ήταν ευνόητο, δεν επιστρατεύονταν όλοι οι στρατεύσιμοι σε κάθε περίπτωση, αλλά αναλόγως των αναγκών καλούνταν υπό τα όπλα από τους Εφόρους ορισμένες ηλικίες.

Κάθε φορά που για κάποιο επικίνδυνο εγχείρημα έστελναν στρατό, συνήθιζαν να επιλέγουν άνδρες που είχαν παιδιά, για να μη μείνει έρημος ο οίκος εκείνου που δεν είχε τέκνα, αν θα σκοτωνόταν στον πόλεμο.

Ιππείς

Μεταξύ των Σπαρτιατών οπλιτών υπήρχε ένα επίλεκτο σώμα έκ 300 ανδρών οι οποίοι εκαλούντο **«Ιππείς»**, χωρίς όμως να έχουν καμμία σχέση με το ιππικό. Οι τριακόσιοι αυτοί Σπαρτιάτες (όρα Λεωνίδας, Θερμοπύλες) εκλέγονταν κάθε χρόνο από τους νεοτέρους κατά τον ακόλουθο τρόπο: Οι **Έφοροι** εξέλεγον από τους ακμαιότερους σωματικώς και διανοητικώς τρεις άνδρες, οι οποίοι ονομάζονταν **Ιππαγρέτες,** από αυτούς ο καθένας διάλεγε εκατό «Ιππείς» από τους «Καλλίστους» νέους των καλυτέρων οικογενειών της Σπάρτης. Έπρεπε όμως επαρκέστατα να αιτιολογήσουν και την επιλογή αλλά και την μη επιλογή των νέων, διότι η τιμή της επιλογής, του νέου, ως «Ιππέα» ήταν στην Σπάρτη **πρωτεύουσα τιμή.** Οι 300 αυτοί επίλεκτοι «Ιππείς» ανήκαν εις την Δαμοσία του βασιλέως και μάχονταν μαζί του. (Θουκ. Ε', 72).

Στράτευση Ειλώτων

Τα παλαιότερα χρόνια οι **Είλωτες** στρατεύονταν ως βοηθητικό προσωπικό ή το πολύ ως «ψιλοί»*, αλλά από τον Πελοποννησιακό πόλεμο στρατεύονταν, οι πλέον ρωμαλέοι από αυτούς **(άρα γιατί να τους φονεύουν στην Κρυπτεία;)** και σαν οπλίτες. Η πόλη παραχωρούσε την ελευθερία σ' εκείνους τους Είλωτες που διακρίνονταν και διακρίνονταν πολλοί, στις μάχες και έτσι σαν **Νεοδαμώδεις,** πολίτες

* Ελαφρά οπλισμένοι.

ελεύθεροι, στρατεύονταν πλέον κανονικώς σαν οπλίτες.

Σκιρίτες

Οι Σκιρίτες ήταν Λακεδαιμόνιοι περίοικοι οι οποίοι κατοικούσαν σε ορεινή περιοχή στα βόρεια σύνορα της Λακεδαίμονος.

Η ονομασία των προήλθε από την παλαιά πόλη **Σκίρος**. Αυτοί αποτελούσαν **ξεχωριστή μοίρα** του στρατού των Λακεδαιμονίων και ήταν επίλεκτο τμήμα του. Ήταν ονομαστοί για την ανδρεία τους και ανελάμβαναν πάντοτε τις πιο δύσκολες και επικίνδυνες αποστολές. **Η αρχαία Σκίρος** βρισκόταν στην περιοχή μεταξύ των σημερινών κωμοπόλεων Αράχωβας και Καλλινών. Η Μοίρα των εβάδιζε **πάντοτε πρώτη,** προπορευομένη και αυτού

Χάλκινο αγαλματίδιο οπλίτη. Αναπαριστά Σπαρτιάτη πολεμιστή

του βασιλέως.

Σε μάχη εκ παρατάξεως οι Σκιρίτες μάχονταν πάντοτε στο ευώνυμον (αριστερό) κέρας, μόνοι αυτοί εξ όλων των Λακεδαιμονίων, «τιμής ένεκεν». Αυτοί άρχιζαν πρώτοι την μάχη και αναχωρούσαν τελευταίοι.

Το Ιππικό

Πριν από το 424 π.Χ. οι Λακεδαιμόνιοι δεν φαίνεται όπως αναφέρουν οι αρχαίες πηγές να είχαν, τουλάχιστον συγκροτημένο και αξιόλογο Ιππικό. Τότε, πιθανότατα σχημάτισαν για πρώτη φορά και εξόπλισαν ιππείς, τους οποίους αύξησαν το 394 εις 600. Το Σπαρτιατικό ιππικό το αποτελούσαν **6 Μόρες**, και κάθε μία από αυτές **2 ουλαμοί.** Κάθε Μόρα ιππικού υπήγετο σε μια από τις **6 Μόρες των οπλιτών.** Εις κάθε Μόρα του ιππικού επικεφαλής ήταν ένας **Ιππαρμοστής.**

Πάντως, ουδέποτε διέπρεψε το Σπαρτιατικό ιππικό. Οι ίπποι παραδίδονταν στους ιππείς, όποτε κηρύσσονταν πόλεμος, και αυτοί τους παρελάμβαναν και τους ίππευαν χωρίς καμμία σχεδόν προπαρασκευή. Αξίζει να σημειωθεί ότι στους ιππείς επιλέγονταν οι πλέον αδύναμοι και μικρόσωμοι, αλλά και οι πλέον απείθαρχοι από τους στρατιώτες. Βεβαίως, οι ιππείς του ιππικού όπλου ουδεμία σχέση είχαν με τους «ιππείς» φρουρούς και συμμαχητές του βασιλέως.

Μεταγωγικά - Τεχνίτες

Κατά την έξοδο του στρατού, τον ακολουθούσαν οι **σκευοφόροι** (μεταγωγικά οχήματα) **καθώς και διάφοροι**

τεχνίτες π.χ. ξυλουργοί, σιδηρουργοί κ.λ.π., όπως επίσης ιατροί και υγειονομικό προσωπικό.

Οι άνδρες των μεταγωγικών ήταν **Είλωτες**, οι δε πάσης φύσεως τεχνίτες **Περίοικοι.** Αρχηγός όλων αυτών των σχηματισμών ήταν ο **Ἄρχων των Σκευοφόρων**, ο οποίος είχε και την επιμέλεια της στρατοπεδεύσεως.

Ζ΄. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΕΡΙ ΔΑΜΟΣΙΑΝ (Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΕΡΙ ΑΥΤΩΝ)

Φύσει ηγεμόνες του στρατού των Λακεδαιμονίων, ήταν **οι βασιλείς**, τους οποίους όμως, μερικές φορές και σε επουσιώδεις εκστρατείες, αντικαθιστούσαν άλλοι, «κοινοί» Σπαρτιάτες, οι ονομαζόμενοι **Αρμοστές.**

Οι επιτελείς περί τον βασιλέα ήταν οι **Πολέμαχοι,** υπό τις διαταγές των οποίων ήταν οι **Συμφορείς των Πολεμάρχων.**

Αμφορέας των κυνηγών. (Μουσείο Σπάρτης)

Άλλοι αξιωματικοί ήταν οι **Λοχαγοί,** οι **Πεντηκοντήρες,** οι **Ενωμοτάρχες** και οι **Ιππαρμοστές.** Από τους βαθμούς των μπορούμε να καταλάβουμε και την αρμοδιότητα των βαθμοφόρων αυτών εις το στράτευμα. (Ξενοφ. Ελλ. Β', δ', 28). Οι ανώτεροι περί τον βασιλέα επιτελείς ήταν οι **6 Πολέμαρχοι**, οι οποίοι διέμεναν στην βασιλική σκηνή και ήταν επίσης **ομοτράπεζοί του.** Και αυτό διότι έπρεπε ανά πάσα στιγμή να μπορούν να συσκέπτονται με τον βασιλέα. Όχι όμως σπάνια, ο βασιλεύς καλούσε προς σύσκεψη και άλλους αξιωματικούς. (Ξενοφ. Λακ. Πολ. ιγ' 1). Όλοι όσοι βρίσκονταν γύρω από τον βασιλέα είχαν ίδιον όνομα: **Οι περί Δαμοσίαν.** Εκτός των **Πολεμάρχων** και τρεις **Όμοιοι οπλίτες** ήταν **σύσκηνοι του βασιλέως.** Αυτοί εφρόντιζαν για τις ανάγκες του.

Τον στρατό ακολουθούσαν και βοηθητικές υπηρεσίες. Προϊστάμενοι αυτών ήταν οι **Ταμίες**, οι **Λαφυροπώλες** και οι **Ελλανοδίκες.** (Ξενοφ. Λακ. Πολ. ιγ', 11 και Αγησ. α', 18).

Η΄. ΟΙ ΣΠΑΡΤΙΑΤΕΣ ΣΕ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

Πριν την έξοδον του στρατού τελούνταν οι προβλεπόμενες και κεκανονισμένες τελετές. Πρώτα θυσίαζε ο ηγούμενος βασιλεύς **στον Δία Αγήτορα.** Αν τα ιερά σημάδια ήταν αίσια, έβγαινε ο στρατός μέχρι των ορίων της Λακεδαίμονος. Του στρατεύματος προπορεύεται ο Πυρφόρος, ο οποίος έφερε **το εκ του βωμού πυρ.** Όταν έφθαναν στα όρια, ο βασιλεύς θυσίαζε πάλι **τα Υπερβατήρια στον Δία και την Αθηνά.** Αν και αυτά τα σημάδια ήταν αίσια, τότε ο στρατός διέβαινε τα όρια της χώρας. **Ο Πυρφόρος** αφού έπαιρνε το πυρ από την τελευταία θυσία προπορευόταν, έχοντας **άσβεστο το πυρ,** για να χρησιμεύσει κατά την εκστρατεία στις υπόλοιπες θυσίες του βασιλέως.

Όπως ήδη αναφέραμε, την φροντίδα της στρατοπεδεύσεως είχε ο **Ἀρχων των σκευοφόρων**. Στρατοπέδευαν σε κύκλον, εκτός εάν η φύση του εδάφους απαιτούσε άλλο σχήμα. Γύρω από το στρατόπεδο, τις περισσότερες φορές, έσκαβαν χαράκωμα. (Ξενοφ. Λακ. Πολ. ιβ΄, 2). Τις προφυλακές αποτελούσαν άνδρες του ιππικού, έξω του στρατοπέδου και σε τοποθεσία από τις οποίες μπορούσαν να κατοπτεύουν την γύρω περιοχή σε βάθος. Εκτός από τις προφυλακές, υπήρχαν και εντός του στρατοπέδου, όλο το 24ωρο, μονάδες επιφυλακής ένοπλες. Εκτός αυτών όλοι όφειλαν να φέρουν πάντοτε μαζί τους τα δόρατα.

Σωματικές ασκήσεις ορίζονταν και κατά τις εκστρατείες, αλλά αυτές ήταν πιό ήπιες από εκείνες που γίνονταν στη Σπάρτη. Επίσης το συσσίτιο, κατά την περίοδο της εκστρατείας, ήταν πολύ πλουσιότερο από το σπιτικό και από εκείνο των Φιδιτίων. Εύλογο το γιατί. Πρίν από κάθε πολεμική επιχείρηση, ο βασιλεύς, ή όποιος άλλος ήταν ηγέτης του στρατού π.χ. Αρμοστής, τελούσε θυσία. (Αθη. ΙΓ', 561 Ε.). Μόλις φαίνονταν οι εχθροί, θυσίαζε πάλι ο βασιλεύς αίγα **στην Αιγότερα Αρτέμιδα.** Αμέσως μετά στεφανωμένοι οι άνδρες και συντεταγμένοι σε άψογους σχηματισμούς, άρχιζε να προχωρεί με αργό ρυθμό βραδέως η φάλαγγα εναντίον της εχθρικής παρατάξεως, τραγουδώντα **εμβατήριο - παιάνα,** ενώ οι αυλητές έπαιζαν το λεγόμενο **Καστόρειο Μέλος.** (Πλουτ. Λυκ. 22).

Όταν νικούσαν, κατεδίωκαν τους ηττημένους εχθρούς μέχρι εξασφαλίσεως της νίκης. Μετά αποχωρούσαν, και **αφού έστηναν τρόπαιο με τα λάφυρα των εχθρών, θυσίαζαν στον Άρη τα επινίκεια.** Εθυσίαζαν, εάν εκ παρατάξεως νικούσαν, πετεινό. Εάν όμως νικούσαν κατόπιν στρατηγήματος, τότε θυσίαζαν ταύρον. (Θουκ. Ε' 73). **Οι Σπαρτιάτες** δεν κατεδίωκαν τους νικημένους αντιπάλους των μέχρι τελικού αφανισμού των, και αυτό γιατί πίστευαν ότι είναι άνανδρο να σκοτώνεις κάποιον που δεν είναι πλέον σε θέση να αμυνθεί.

Τρέσαντες

Ο νόμος απαιτούσε από τους Σπαρτιάτες να παραμένουν κατά την μάχη στην τάξη τους και να

νικούν ή να πεθαίνουν. Επανερχόμενοι από τον πόλεμο, έπρεπε να φέρουν την ασπίδα τους ή να τους φέρουν ἐπ' αυτής νεκρούς, (**Η ΤΑΝ Η ΕΠΙ ΤΑΣ**, κατά την γνωστή ρήση Σπαρτιάτισσας μητέρας προς τον εκστρατεύοντα γιό της). Οι **Σπαρτιάτες,** που δεν εκπλήρωναν το καθήκον αυτό (ήταν ελαχιστότατοι) αλλά **ηττημένοι** ή **δειλιάσοντες** επέστρεφαν στη Σπάρτη, περιέπιπταν εις **σκληρή Ατιμία. Στερούνταν το δικαίωμα να αναλαμβάνουν κάποια δημόσια θέση ή αξίωμα. Δεν είχαν το δικαίωμα να πωλούν ή να αγοράζουν,** και γενικώς **«υπό πάντων κατεφρονούντο».** Κανένας δεν τους ήθελε **συνδεί-**

Από ένα μαρμάρινο σύμπλεγμα στημένο κοντά στο ιερό της Αθηνάς Χαλκιοίκου στα 490-480 π.Χ. σώθηκε ο κορμός ενός Σπαρτιάτη πολεμιστή στην ώρα της μάχης.

(Μουσείο Σπάρτης)

πνους, ούτε γυμνάζονταν μαζί τους. Στις δημόσιες τελετές τους τοποθετούσαν στις πλέον επονείδιστες θέσεις και όταν βάδιζαν εις τους δρόμους όφειλαν να παραμερίζουν, για να περάσουν αυτοί που συναντούσαν. Όταν πάλι κάθονταν, σηκώνονταν και σ' αυτούς ακόμη τους νεότερους.

Είχαν υποχρεωτικώς ξυρισμένο μέρος του γενειού τους και φορούσαν ραμμένους τριβώνες. Κυκλοφορούσαν υποχρεωτικώς ρυπαροί και ταπεινοί, και όποιος τους συναντούσε είχε το δικαίωμα να τους κοροϊδεψει, να τους εξευτελίσει ή να τους κτυπήσει. Αν είχαν κόρες, κανείς δεν καταδεχόταν να νυμφευθεί κάποιαν από αυτές. Αν πάλι ήταν άγαμος, κανείς δεν έδιδε σ' αυτούς γυναίκα. **Ο «τρέσας» στην Σπάρτη ήταν ουσιαστικώς ένας ζωντανός νεκρός. Οι περισσότεροι αυτοκτονούσαν ή ζητούσαν να μεταβούν εις νέα μάχη στην οποία έβρισκαν ηρωϊκό θάνατο και έτσι οι συγγενείς των κυκλοφορούσαν πάλι «με το κεφάλι ψηλά».**

Πολεμικό Ναυτικό

Πολεμικό Στόλο άξιον λόγου ποτέ δεν είχαν οι Λακεδαιμόνιοι, όμως από της εποχής των Περσικών πολέμων είχαν μερικά πλοία. Στην ναυμαχία του **Αρτεμισίου** έλαβαν μέρος **με 10** πολεμικά πλοία, και στην ναυμαχία **της Σαλαμίνος με 16.**

Το έτος 413 π.Χ. ναυπήγησαν 25. Τα νεώρια του στόλου των Λακεδαιμονίων βρίσκονταν **στο Γύθειο. Οι τριήραρχοι και τα πληρώματα, εκτός των «επιβατών»** (έτσι ονομά-

ζοντο οι επιβαίνοντες οπλίτες) προέρχονταν από τους περιοί-κους και τους Είλωτες. Πάντως την έλλειψη πολλών πολεμικών πλοίων οι Λακεδαιμόνοι αναπληρούσαν με τους ισχυρούς στόλους των συμμάχων των (π.χ. Κορινθίων).

Θ΄. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

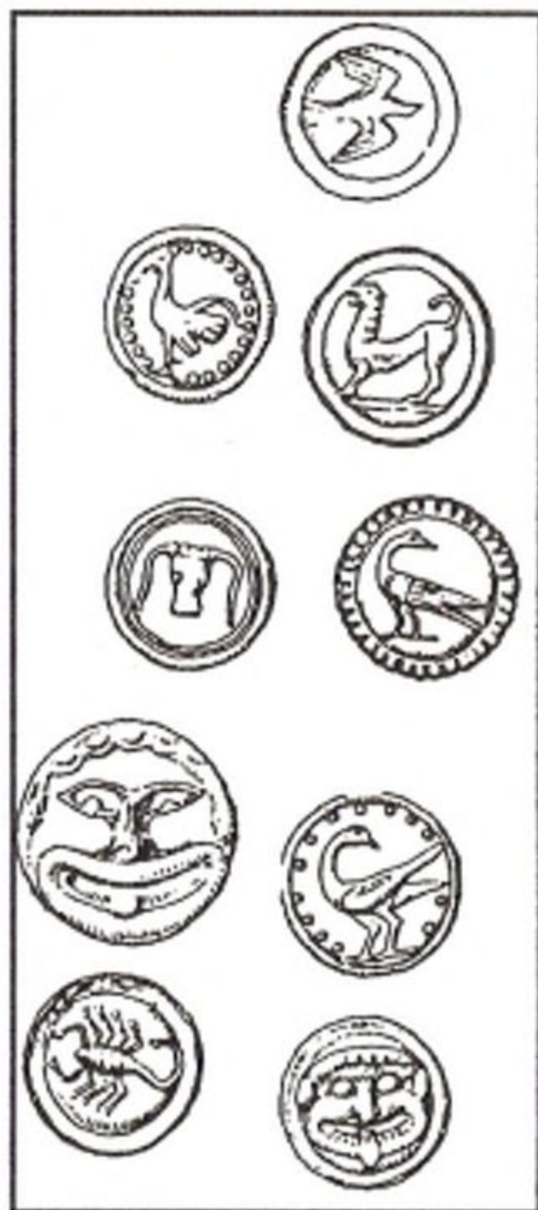
Στην **Σπάρτη** παρέμεινε μέχρι το τέλος του 4ου π. Χ. αιώνος η από παλαιότερα προς τις συναλλαγές χρήση όχι ευγενών μετάλλων, αλλά **του σιδήρου, και για πρώτη φορά κατά τους χρόνους του Μεγίστου των Ελλήνων Αλεξάνδρου** κόπησαν στην Σπάρτη **αργυρά νομίσματα**. Η χρήση ευγενών μετάλλων απαγορευόταν και σε όσους τα χρησιμοποιούσαν επέβαλον τιμωρία. Παλαιότατα, και στην Λακωνική χρησιμοποιούνταν **οι σιδηροί οβελίσκοι** για τις συναλλαγές. Αργότερα, κόπηκε το **κύριον Σπαρτιατικό νόμισμα** «εκ σιδήρου». Το Πέλανορ, το οποίο βεβαίως, σαν σιδερένιο, ήταν ευτελές σε σύγκριση με τα αργυρά νομίσματα, και βεβαίως δεν μιλούμε για τα χρυσά.

Η αναλογία τέλος της αξίας του **αργυρού προς τον σίδηρο** ήταν 1:600. **Δέκα αργυρές Μνές** (ήτοι 6 κιλά και 50 γραμ. αργύρου) **της Αιγίνης αντιστοιχούσαν προς 3.630 κιλά(!) λακωνικού σιδηρού** νομίσματος. (Ξενοφ. Λακ. Πολ. ζ΄, 5 και Πλουτ. Λυκ. 9).

Τα νομισματικά πράγματα, όμως, άλλαξαν στην Λακεδαίμονα αμέσως, από τότε που η Σπάρτη άρχισε να εμπλέκεται σε μεγάλες πράξεις εκτός των ορίων της. Μάλιστα, κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο, αδήριτη υπήρξε η ανάγκη αποκτήσεως **χρυσού και αργυρού.**

Μετά τον προαναφερθέντα μέγα πόλεμο, πολλοί από

τους Σπαρτιάτες είχαν την γνώμη ότι η εμμονή στα πάτρια υπαγόρευε την συνέχιση της μη παραδοχής εκ μέρους της Σπάρτης των χρυσών και αργυρών νομισμάτων, γνώμη όμως η οποία αποκρούσθηκε από την πλειοψηφία - και σωστά - γιατί διαφορετικά δεν μπορούσαν οι **Λακεδαιμόνοι, σαν κράτος, να ασκούν εξωτερική πολιτική.**

Νομίσματα από το Ναό της Ορθίας Αρτέμιδος.

Εψήφισαν τότε νόμο, με τον οποίο το **Δημόσιο** είχε την ευχέρεια να κατέχει **χρυσά και αργυρά νομίσματα.** Αυτό, όμως, εξακολουθούσε να απαγορεύεται στους πολίτες, η διάταξη όμως αυτή ποτέ πλέον δεν τηρήθηκε κατά γράμμα (Ξενοφ. Λακ. Πολ. ζ΄ 6).

Διαχείριση των Δημοσίων Χρημάτων - Έσοδα

Απλούστατη ήταν η διαχείρηση **των Δημοσίων εσόδων χρημάτων στην Σπάρτη. Είναι φοβερό ότι στους Σπαρτιάτες πολίτες δεν επιβάλλονται φόροι!** Ολίγους φόρους - και όχι τακτικούς - επλήρωναν οι **Περίοικοι,** και οι **Είλωτες**

έδιδον στους κυρίους των αγροκτημάτων, στα οποία εργάζονταν επ' αμοιβή, το νόμιμο τέλος των παραγομένων αγαθών. Οπότε τα κυριότερα έσοδα της Σπάρτης ήταν έκτακτα, και προέρχονταν από την πώληση των πάσης φύσεως λαφύρων και «εκ των προς πόλεμον διδομένων κατά καιρούς χρημάτων εις την Σπάρτην εκ διαφόρων συμμάχων πόλεων». **Όλα τα οικονομικά της Λακεδαίμονος διαχειρίζονταν οι Έφοροι.** (Διοδ. ΙΓ' 106).

Γ΄. ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ - ΑΠΟΝΟΜΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Τις φονικές, π.χ. ανθρωποκτονίες, και γενικώς όλες τις μεγάλης σημασία δίκες, στις οποίες ήταν δυνατό να επιβληθεί η θανατική ποινή, **εδίκαζε η Γερουσία. Ο Αριστοτέλης** μας πληροφορεί ότι **οι δικάζοντες Γέροντες** ήταν εκ των αρίστων πολιτών, με μεγάλη κρίση και κύρος! (Αριστοτ. Β, 9 σ. 42, 21). Όταν η Γερουσία εδίκαζε δίκη για την οποία προεβλεπόταν η ποινή του θανάτου, τότε επιμελώς **«εβασάνιζε»** την έκδοση της αποφάσεως επί πολλές ημέρες, και εάν τελικώς η ποινή ήταν καταδικαστική, ο καταδικασμένος δεν είχε δικαίωμα εφέσεως. Εάν, όμως, **ο κατηγορούμενος αθωωνόταν, τότε τον θεωρούσαν ως μηδέποτε υπόδικο! Ο Θουκυδίδης μας κάνει γνωστό ότι οι δικάζοντες Γερουσιαστές «εδείκνυον πάσαν πρόνοιαν προς αποφυγήν δικαστική πλάνης».** (Θουκ. Α΄, 132. 133).

Οι ποινές που, βάσει της κειμένης νομοθεσίας, είχε το **δικαίωμα η Γερουσία να επιβάλλει ήταν: θάνατος, εξορία, (φυγή), ατιμία και τέλος χρηματική ποινή. Οι καταδικασθέντες σε θάνατο εκτελούνταν κατά την διάρκεια της νυκτός ή διά πνιγμού εντός της Δεχάδος (Η Δεχάς ήταν το οίκημα της φυλακής) ή «ερρίπτοντο εις βάραθρον του Ταΰγετου Καιάδα καλούμενον».** Συνηθέστατα, όμως στον Καιάδα ρίχνονταν μόνον τα πτώματα

των εκτελεσθέντων στην Δεχάδα. Στο σημείο αυτό πληροφορώ τους πάσης φύσεως... «προοδευτικούς» ότι **οι παιδεραστές στην Λακεδαίμονα, όπως και στις περισσότερες Ελληνικές πόλεις, τιμωρούνταν μόνον με την ποινή του θανάτου και της Ατιμίας*.**

Οι Έφοροι εδίκαζαν τις «από συμβολαίων» δίκες, δηλαδή εδίκαζαν **τις μηνύσεις** (γραφές εις Αθήνας), των πολιτών, όχι όλοι μαζί αλλά άλλος έφορος άλλη. Πολλές φορές, κατόπιν κοινής συναινέσεως των διαδίκων, γίνονταν διαιτητές στην υπόθεσή τους. Με όλα, όμως, τα προρρηθέντα οι **Έφοροι** είχαν και **αστυνομική εξουσία,** όπως ανέφερα ήδη, αλλά και **δικαστική επί πταισμάτων,** και επέβαλλον αναλόγως των παραβάσεων ποικίλες ποινές. Επίσης, οι **Έφοροι ήταν εκείνοι που μεριμνούσαν για την εκτέλεση των ποινών της Γερουσίας.**

Τέλος, οι βασιλείς λίγη δικαστική δικαιοδοσία διατήρησαν, δικάζοντας δίκες **οικογενειακού δικαίου, καθώς και δίκες κτηματικών διαφορών.**

* Στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων.

Κ΄. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ ΠΡΟΣ ΣΥΜΜΑΧΟΥΣ - ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΑΥΤΩΝ.

Η Σπάρτη ως προστάτιδα δύναμη της συμμαχίας των Πελοποννησιακών πόλεων, όσες φορές ήταν ανάγκη, καλούσε σύνοδο αυτών, για να αποφασίσουν **όλοι μαζί** περί του πρακτέου. **Η σύνοδος γινόταν στην Σπάρτη.** Οι πρέσβεις έρχονταν από όλες τις σύμμαχες πόλεις της Πελοποννήσου. **Αποφάσιζε και εψήφιζε η σύνοδος περί πολέμου και πολεμικών έργων, περί ειρήνης και σπονδών**. (Ξενοφ. Έλλη. Ε΄, β΄, 11. 20). Για όλα αυτά οι πρέσβεις - σύνεδροι αποφάσιζαν **ενώπιον της Απέλλας των Σπαρτιατών.** Αφού αυτή (η Απέλλα) εψήφιζε για τα συζητηθέντα, μετά εψήφιζαν κατ' ιδίαν και οι πρέσβεις των συμμάχων πόλεων που ελάμβαναν μέρος στην σύνοδο κατά τα δόγματα της Απέλλας.

Όλοι οι σύμμαχοι είχαν ίση και όμοια ψήφο, ανά μία εκάστη πόλις, ασχέτως εάν ήταν μικρή ή μεγάλη. Επικρατούσε η γνώμη των περισσοτέρων, εκτός εάν ύπήρχε κάποιο θρησκευτικό κώλυμα. Βεβαίως, ήταν δυνατόν κάποια από τις μειοψηφούσες συμμαχικές πόλεις να μην υπακούσει στις αποφάσεις της συνόδου. Όμως η μεγάλη εις τους Πελοποννησίους συμμάχους δύναμη και το κύρος της Σπάρτης συντελούσαν, ώστε σπανιότατα να υπάρχει περίπτωση αρνήσεως υπακοής των αποφάσεων. Πάντως, και οι Λακεδαι-

μόνιοι απέφευγαν με άτοπες αποφάσεις να προκαλούν τους συμμάχους των.

Την εκτέλεση των αποφάσεων της συνόδου αναλάμβανε η προστάτιδα της συμμαχίας, **Σπάρτη.** Έτσι είχε η πόλη αυτή την αρχηγία όλων των συμμάχων στον πόλεμο, κατόπιν κοινής αποφάσεώς των. Η **Σπάρτη** όριζε τις στρατιωτικές δυνάμεις κάθε συμμάχου πόλεως, παρήγγειλλε κατά πόλη την προμήθεια των υλικών προς πόλεμο και την κατασκευή και αποστολή των αναγκαίων εργαλείων και μέσων. Πριν οι σύμμαχοι εκστρατεύσουν μαζί, έστελνε στις σύμμαχες πόλεις τους λεγόμενους **Ξεναγούς,** οι οποίοι παρελάμβαναν **τον στρατό εκάστης πόλεως και τον οδηγούσαν εκεί** όπου βρισκόταν ο σπαρτιατικός με τον αρχηγό του. Αν όμως οι σύμμαχοι δεν συναποφάσιζαν για πόλεμο καμμία δεν είχαν υποχρέωση να ακολουθήσουν σ' αυτόν τους Λακεδαιμονίους. (Ηροδ. Ε', 74. 75).

Οι σε χρήμα πολεμικές εισφορές κάθε συμμάχου πόλεως κανονίζονταν αναλόγως προς το μέγεθος και την οικονομική κατάσταση αυτής. Όταν ο σύμμαχος στρατός εξεστράτευε εκτός της Πελοποννήσου, τότε κάθε πόλη είχε υποχρέωση να συμμετέχει με τα 2/3 των στρατευσίμων της. Όταν η εκστρατεία γινόταν εντός της Πελοποννήσου, τότε έστελναν όλη την μάχιμη δύναμή τους. **Τις πολεμικές δαπάνες πλήρωναν οι σύμμαχοι, αναλόγως του μεγέθους της οικονομίας των, χωρίς όμως να υπάρχει τακτικός, σε κοινό ταμείο καταβαλλόμενος, πολεμικός συμμαχικός φόρος.**

Λ΄. ΣΥΝΟΨΙΣ

Η στρατιωτική δύναμη της Σπάρτης, στηριζόμενη σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα αποκλειστικώς προσανατολισμένο στην δημιουργία υψηλών αισθημάτων φιλοπατρίας, όπως και στην προετοιμασία προς πόλεμο, το οποίο περιγράψαμε.

Στα είκοσί τους χρόνια οι Σπαρτιάτες είχαν πλέον ενσωματωθεί στον ενεργό στρατό, αλλά η στρατιωτική τους εκπαίδευση δεν ήταν ακόμη τελειωμένη. Από τα είκοσι έως τα τριάντα των έτη, εξακολουθούσαν, αν και ήταν νυμφευμένοι, να ζουν μαζί με τους συντρόφους των στις σκηνές, να γυμνάζονται και να σιτίζονται εις τα **Φιδίτια.** Απογορευόταν να μεταβούν στην **Απέλλα,** γιατί το δικαίωμα αυτό το αποκτούσαν οι **Σπαρτιάτες μόλις συμπλήρωναν το 30ο έτος της ηλικίας των.** Η οικογειακή ζωή τους άρχιζε μετά τα 30, που όμως εμποδιζόταν ακόμη από την συνήθεια των δημοσίων γευμάτων.

Στα εξήντα τους χρόνια οι Σπαρτιάτες ήταν πλέον ελεύθεροι από τις στρατιωτικές υποχρεώσεις και **είχαν το δικαίωμα να θέσουν υποψηφιότητα για την Γερουσία.** Με συμπληρωμένα τα 60 χρόνια ο Σπαρτιάτης έχει πλέον πολύ ελεύθερο χρόνο, και αρκετόν από αυτόν τον περνάει στην **Λέσχην** ή τον διαθέτει στα **Γυμναστήρια,** επιβλέποντας τις ασκήσεις των παίδων, καθώς και τις εικονικές μάχες των **Ειρένων.**

Ο Σπαρτιατικός στρατός, που συνήθως αρχηγός του ήταν ένας εκ των βασιλέων (από το 510 π.Χ.) περιελάμβανε οπλίτες, τους **Ομοίους,** καθώς και **Περιοίκους.** Αυτό το βαρύ πεζικό διαιρούνταν σε έξη **Μόρες**, τις οποίες διοικούσαν οι **Πολέμαρχοι,** υπό τις διαταγές των οποίων ήταν οι **Λοχαγοί** που διοικούσαν τα τάγματα, οι **Πεντηκόνταρχοι,** που ήταν διοικητές των Λόχων και οι **Ενωμοτάρχες** (βαθμός που διασώθηκε έως το έτος 1984 **στο ηρωϊκό, ένδοξο αλλά και μαρτυρικό Σώμα της Ελληνικής Χωροφυλακής, το οποίο το έτος αυτό κάποιοι ξενόφερτοι πολιτικάντηδες διέλυσαν**) που ήταν διοικητές των Ενωμο-

Στεφανωμένος έφηβος σαλπιγκτής.
(Μουσείο Σπάρτης)

τιών. Η εκπαίδευση του Σπαρτιατικού στρατού ήταν τέτοια που προκάλεσε τον θαυμασμό του **Αθηναίου Ξενοφώντος, θερμού Φιλολάκωνος.**

Η κίνηση του στρατού αυτού, κυρίως για να περάσουν οι άνδρες από τάξη πορείας κατά παράταξη σε σχηματισμό μάχης κατά στοίχους, γινόταν **με μια κίνηση μεταβολής** η οποία έφερνε εμπρός όλα τα τμήματα στο ύψος των επικεφαλής τμημάτων που ήταν σε στάση. Στην περίπτωση που ο εχθρικός στρατός εμφανιζόταν στα νώτα, τότε κάθε στοίχος πραγματοποιούσε μεταβολή με αποτέλεσμα οι καλύτεροι οπλίτες να βρίσκονται και πάλι απέναντι στους καλύτερους οπλίτες του εχθρού, εις την πρώτη σειρά.

Οι Σπαρτιάτες οπλίτες διακρίνονταν αμέσως από τους οπλίτες των άλλων Ελληνικών πόλεων από το χρώμα του χιτώνος τους και από τα (μακριά) μαλλιά τους. **Οι χιτώνες των ήταν ερυθροί, όπως ήδη ανέφερα, στο χρώμα της πορφύρος,** για να «μη διακρίνεται», όπως έλεγαν «το αίμα», σε περίπτωση πληγής, **ενώ εις τον Αθηναϊκό στρατό π.χ. μόνον οι στολές των αξιωματικών έφεραν πορφυρές ταινίες.** Οι Σπαρτιάτες έτρεφαν μακριά μαλλιά. Πράγμα που αποτελούσε για την Ελλάδα εις τα χρόνια του Περικλέους **έναν σαφή αρχαϊσμό.**

Πριν από κάθε μάχη **οι Σπαρτιάτες, εάν ήταν κοντά εις σημείο όπου υπήρχε ύδωρ, έπλεναν και χτένιζαν τα μαλλιά τους.**

Πριν **την μάχη των Θερμοπυλών, το 480** π.Χ. οι ομάδες αναγνωρίσεως των βαρβάρων ανέφεραν εις τον Ξέρξη ότι είδαν τους Σπαρτιάτες, άλλους μεν να χτενίζονται άλλους

δε να γυμνάζονται. **Η Σπάρτη** είχε απόλυτη εμπιστοσύνη στα στρατευμένα παιδιά της, τα οποία προτιμούσαν να πεθάνουν στην θέση των κατά την μάχη, παρά να υποχωρήσουν. Το Ιππικό της Λακεδαίμονος ήταν λίγο και όχι εφάμμιλλο του πεζικού της, όπως ήδη ανέφερα.

Η πειθαρχία ήταν αυστηροτάτη κατά τις εκστρατείες και το παραμικρό παράπτωμα το τιμωρούσαν. Μεγάλα παραπτώματα που έθεταν σε κίνδυνο το στράτευμα ή το αποτέλεσμα τιμωρούνταν με θάνατο. **Και όμως όλο αυτό το μεγαλειώδες οικοδόμημα της Σπάρτης είχε ένα αδύνατο σημείο. Την έλλειψη ανθρώπων, την ολιγανθρωπία. Ένα αδύνατο σημείο της που, όπως απέδειξε η ιστορία, ήταν τελικώς θανατηφόρο.**

Οι Όμοιοι οπλίτες της Σπάρτης ήταν θαυμάσιοι, αλλά τελικώς ελάχιστοι. Εις την λειψανδρία αυτήν, πλην άλλων αιτίων, συντελούσαν τα μέγιστα και οι απώλειες των μαχών και κυριολεκτικώς έκαναν την Σπάρτην να«λιώνει» σιγά-σιγά.

Εις τις Πλαταιές το 479 π.Χ. η Σπάρτη παρέταξε 5.000 οπλίτες Σπαρτιάτες. Έναν αιώνα αργότερα το 371 π.Χ. εις τα Λεύκτρα δεν θα παρατάξει η Σπάρτη απέναντι εις τους Θηβαίους παρά μόνον 700 οπλίτες! Ωστόσο αν και ολίγοι οι Όμοιοι οπλίτες της Σπάρτης, χάρις εις την τέλεια εκπαίδευσή των, έμεναν σχεδόν πάντα οι αναμφισβήτητοι κυρίαρχοι εις τα πεδία των μαχών. Για την ακρίβεια έως τα Λεύκτρα το 371. Αλλά τότε ο Επαμεινώνδας δεν ενίκησε την Σπάρτη απλώς εσκύλευσε το πτώμα της. Το πτώμα της πάλαι ποτέ κραταιάς Σπάρτης.

Εις την Σπάρτην οι στρατιώτες που εφονεύοντο εις τους

πολέμους εθάπτοντο τυλιγμένοι με ένα πορφυρό μανδύα που εχρησίμευε ως σάβανο, και σκεπασμένοι με κλαδιά ελιάς. Εις τους τάφους των, ανεγράφετο το όνομά των, εις αντίθεση με τους τάφους των μη αποθανόντων εν πολέμω Λακεδαιμονίων που έμεναν ανώνυμοι. Ο οπλισμός των Σπαρτιατών δεν διέφερε πολύ από τον οπλισμό των λοιπών Ελλήνων: Χάλκινος θώρακας ή δερμάτινος μαλακός, χάλκινη στρογγυλή ασπίδα με ξύλινη καθώς και εκ δέρματος επένδυση. Ξίφος κοντό, το οποίο ονομάζετο **Ξυνίλη,** μακρύ δόρυ, κράνος μεταλλικό με λοφίο και τέλος περικνημίδες που ήταν χάλκινες.

Οι Σπαρτιάτες οπλίτες εκ παραδόσεων ήταν πριν την μάχη ευχαρεις αλλά και καθαροί, κατά το δυνατόν, και γενικώς ευπαρουσίαστοι. Ποτέ δεν θα έβλεπε κάποιος εις τα πρόσωπα των Σπαρτιατών οπλιτών πριν την έναρξη της μάχης την αγωνία και πολύ περισσότερο τον φόβο. Μεγαλειώδες, πραγματικά, αλλά και τρομακτικό ήταν το θέαμα της Σπαρτιατικής οπλιτικής φάλαγγος, όταν επετίθετο, όπως προανέφερα.

Με την διαταγή της επιθέσεως οι σάλπιγγες ηχούσαν και οι οπλίτες της φάλαγγος άρχιζαν να βαδίζουν εμπρός με τα δόρατα των στην φύλαξη, ενώ συγχρόνως τραγουδούσαν **τον Παιάνα.** Καθώς προχωρούσαν, ερύθμιζαν τον βηματισμό των αναλόγως του ήχου των αυλών. Όταν η φάλαγγα έφθανε σε κοντινή προς τον εχθρό απόσταση, τότε οι σάλπιγγες εσήμαιναν έφοδο και οι οπλίτες εξόρμουν ταχέως και με αλαλαγμούς, παραμένοντες όμως στοιχημένοι στους ζυγούς των, χωρίς να χαλαρώνουν το σχηματισμό τους .

Η Λακεδαίμων, όμως, δεν γεννούσε μόνον αρίστους στρατιώτες, **αλλά και πολλούς πνευματικούς δημιουργούς,**

άνδρες και γυναίκες, και αυτό είναι κάτι που διά μέσον των αιώνων δεν «ετονίσθη» όπως θα έπρεπε. Δυστυχώς, τα έργα των πιο πολλών Λακεδαιμονίων πνευματικών δημιουργών έχουν χαθεί. Κάποιοι φρόντισαν ίσως γι' αυτό... Ενδεικτικώς, θα άναφέρω μερικά ονόματα πνευματικών ανθρώπων της Λακεδαίμονος προς απόδειξη των όσων γράφω.

Κλειταγόρα ή Λάκαινα, ποιήτρια. **Νικοκλής ο Λάκων**, ιστορικός, **Καλλικρατίδας ο Λάκων**, Πυθαγόρειος Φιλόσοφος, **Παυσανίας ο Λάκων,** ιστορικός, **Χειλωνίς η Λάκαινα,** Πυθαγορίς Φιλόσοφος, **Μυία η Λάκαινα**, ποιήτρια, **Σπένδων ο Λάκων,** λυρικός Ποιητής, **Αριστοκράτης Ιππάρχου** ιστορικός και βεβαίως πάρα πολλοί άλλοι*. Βλέπουμε λοιπόν **ότι και εις τα πνευματικά έργα η Σπάρτη δεν έμεινε πίσω αλλά πολλά προσέφερε!**

*Μεταξύ των Επτά σοφών περιλαμβάνεται και ο Χίλων ο Λακεδαιμόνιος.

Μ΄. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΕΟΡΤΕΣ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ

Υακίνθια

Η ονομαστή εορτή των Λακεδαιμονίων, **τα Υακίνθια,** συνέπιπτε με τις τελευταίες ημέρες του Μαΐου ή τις πρώτες του Ιουνίου. Εορταζόταν προς τιμήν του **Απόλλωνος και του Υακίνθου στις Αμύκλες**, έξη περίπου χιλιόμετρα προς νότο της Σπάρτης, πλησίον της δεξιάς όχθης του ποταμού **Ευρώτα**. Μπορούμε να συμπεράνουμε από το όνομα της εορτής ότι αρχικώς εορταζόταν από τους Λακεδαιμονίους μόνον ο **Υάκινθος,** ο οποίος ήταν τοπικός θεός της βλαστήσεως και θεός του Κάτω κόσμου. Μετά τα μυκηναϊκά χρόνια στο ιερό των Αμυκλών κυριάρχησε **ο Απόλλων,** που κατά τα ιστορικά χρόνια είχε ήδη υποκαταστήσει **τον Υάκινθο.** Παρ' όλα αυτά η προϊστορική αυτή θεότητα δεν λησμονήθηκε έως τα ύστερα χρόνια της αρχαιότητος, οπότε τιμούσαν τον Υάκινθο, πλάϊ στον Απόλλωνα ως τοπικό ήρωα, προστάτη της βλαστήσεως όπως προανέφερα.

Στα ιστορικά χρόνια, **κατά την εορτή των Υακινθίων**, την πρώτη ημέρα, η οποία συμειωτέον ήταν πένθιμη, προσφέρονταν **εναγισμοί** στον Υάκινθο. Από μια χάλκινη πόρτα που υπήρχε στο βωμό-τάφο γίνονταν **χοές** προς αυτόν. Το βράδυ έτρωγαν μόνον τα φαγητά που επέτρεπε το ειδικό τυπικό της λατρείας. Απηγορεύονταν γενικώς τα ζυμωτά, άρα και ο άρτος. **Ήταν ένα απολύτως σοβαρό δείπνο, χωρίς τραγούδια και**

Ο Ναός της Ορθίας Αρτέμιδος

άλλες διασκεδάσεις, γιατί η ημέρα που είχε περάσει ήταν αφιερωμένη στον θάνατο του Υακίνθου. Ένα από τα κύρια γνωρίσματα των θεών της βλαστήσεως ήταν **ο ετήσιος θάνατος** και η ανάστασή τους. Προηγείται ημέρα πένθους, και ακολουθούσε το χαρούμενο μέρος της εορτής με διασκεδάσεις για την ανάστασή τους. Στα **Υακίνθια** το ιλαρό μέρος της εορτής συνδέθηκε με τον (νεώτερο) μεγάλο θεό των Δωριέων, **τον Απόλλωνα, που και αυτός ήταν προστάτης της βλαστήσεως και της συγκομιδής.**

Στον Απόλλωνα ήταν αφιερωμένη **η δεύτερη ημέρα των Υακινθίων,** κατά την οποία έψαλλαν τον ύμνο του θεού, **δηλαδή τον παιάνα**. Ο εύθυμος τόνος κυριαρχούσε και

πολλά και διάφορα θεάματα προσφέρονταν στην **Σπάρτη και στις Αμύκλες. Σε επιβλητική πομπή κατά μήκος της Υακινθίδος οδού, από την Σπάρτη έως τις Αμύκλες, μετείχαν, νεαρές παρθένες επί αμαξών ή επί αρμάτων «πλουσίως εστολισμένων» καθώς και έφιπποι πολίτες με εξ ίσου πλουσίως εστολισμένους ίππους.** Στο κέντρο της πομπής ήταν ο **«χιτών του Απόλλωνος», τον οποίο κάθε έτος ύφαιναν στην Σπάρτη οι γυναίκες και τον αφιέρωναν στον θεό.** Όταν η μεγαλειώδης πομπή έφθανε στις **Αμύκλες** εκεί, η εορτή συνεχιζόταν με θυσίες και πλούσια τραπέζια έως και την τρίτη ημέρα.

Την συμμετοχή τους στην μεγάλη εορτή των Υακινθίων **οι Σπαρτιάτες,** ιδίως και **ιδιαιτέρως οι Αμυκλαιείς** την θεωρούσαν ως βασικό θρησκευτικό τους καθήκον. Σε περίπτωση πολέμου, **η Σπάρτη** επεδίωκε εκεχειρία για να εορτάσει τα **Υακίνθια.**

Κάρνεια

Τα **Κάρνεια** ήταν η δεύτερη μεγάλη εορτή των Λακεδαιμονίων και διαρκούσε εννέα ημέρες του λακωνικού μηνός Καρνείου (τέλος Αυγούστου και ίσως τις πρώτες ημέρες του Σεπτεμβρίου) αναλόγως με την πανσέληνο. Κατά τα ιστορικά έτη, ήταν εορτή αφιερωμένη **στον Απόλλωνα**, παλαιότερα όμως ήταν και αυτή εορτή του τοπικού θεού Κάρνειου ή Κάρνου. Την όλη οργάνωση της εορτής είχε μια ομάδα νέων, οι οποίοι έπρεπε να μην είχαν ηλικία γάμου, τους οποίους ονόμαζαν **Καρνεάτας**. Οι **Καρνεάτες** ήταν επιλεγμένοι από όλες τις φυλές (Φατρίες). Μερικοί από αυτούς, που

λέγονταν **Σταφυλοδρόμοι**, μετείχαν σε μια τελετή, η οποία σημείωνε και το τέλος του τρυγητού. Ένας Καρνεάτης, με μια εορταστική ταινία δεμένη στα μαλλιά του, **εκφωνούσε τις ευχές του τέλους της συγκομιδής, και ευχές για καλή χρονιά. Στην συνέχεια τρέχοντας, απεμακρύνονταν από τους άλλους.** Οι **Σταφυλοδρόμοι** που ήταν λιγότερο, ευκίνητοι, γιατί κρατούσαν μεγάλα τσαμπιά σταφύλια, έτρεψαν να τον πιάσουν. Αν το κατόρθωναν, η χρονιά θα πήγαινε καλά.

Κατά την διάρκεια των **Καρνείων** γίνονταν και **μουσικοί αγώνες καθώς και αγώνες κιθαρωδών, κάτι που αποδεικνύει σαφέστατα ότι οι Λάκωνες δεν ασχολούνταν μόνον με τα στρατιωτικά έργα...**

Άλλες θρησκευτικές εορτές Λακεδαιμονίων

Οι εορτές των Λακεδαιμονίων **προς τιμήν της θεάς Αρτέμιδος** σχετίζονται κυρίως με την ιδιότητά της, ως **Κουροτρόφου θεάς**, να προστατεύσει τα παιδιά από την γέννησή των έως και την εφηβεία. Το πλέον σημαντικό ιερό της ήταν **πλησίον του ποταμού Ευρώτα** και λεγόταν **το της Ορθίας Αρτέμιδος.** Πολύ κοντά εις το ιερό της Ορθίας, υπήρχε ιερό της **θεάς Ειλειθυίας, που και αυτή αργότερα ταυτίσθηκε με την Άρτεμη.** Η Ειλείθυια ήταν θεά που προστάτευε την γέννηση του ανθρώπου, άρα πριν την Ορθία αυτή η θεότητα φρόντιζε για τον άνθρωπο που έρχεται στον κόσμο. Τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, της βρεφικής ηλικίας,

Πήλινο αναθηματικό προσωπείο του ιερού της Ορθίας Αρτέμιδος

πριν περιέλθουν στην αρμοδιότητα της Ορθίας, ήταν επιστευμένα σε μια τρίτη μορφή της Κουροτρόφου θεάς, γνωστή **ως Ἀρτεμις Κορυθαλία. Κορυθάλη ήταν ένα κλαδί ελιάς, στεφανωμένο με λευκά έρια και στολισμένο με διάφορους καρπούς, το οποίο τοποθετούσαν επάνω από την είσοδο της οικίας για να φέρει καλή συγκομιδή.**

Η Κορυθάλη όμως ήταν ευλογία όχι μόνο για την συγκομιδή (για τα φυτά), αλλά και για τα παιδιά της βρεφικής ηλικίας. Για τα παιδιά που άφηναν την βρεφική ηλικία υπήρχε η εορτή **της Κορυθαλίας Αρτέμιδος** που ονομαζόταν Τιθηνίδια. Οι τροφοί των αρρένων βρεφών, τα έφερναν κατά τα **Τιθηνίδια στο ιερό της Κορυθαλίας που βρισκόταν αμέσως έξω από την πόλη, στην οδό προς τις Αμύκλες, για να λάβουν την ευλογία της θεάς.**

Ευσεβέστατοι οι πρόγονοί μας. Όλοι οι Έλληνες πρόγονοί μας, και όχι μόνον οι Λακεδαιμόνιοι, στην τότε επικρατούσα θρησκεία. **Τιμούσαν τους θεούς των και πάντοτε τους επικαλούνταν: «Αεί ευσεβές λοιπόν το θεοφύλακτο Έθνος των Ελλήνων».**

Ν΄. ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ

Στην αρχαία Ελλάδα δεν υπήρχε ένα ημερολόγιο αλλά πολλά, με διαφορές στα ονόματα των μηνών, αλλά και στην έναρξη του νέου έτους. Στην **Λακεδαίμονα,** το νέο έτος άρχιζε με την πρώτη νέα Σελήνη, **την Νουμηνία, μετά την φθινοπωρινή ισημερία**. Στην συνέχεια παραθέτω την ονομασία των μηνών της Λακεδαίμονος καθώς και την σύγχρονη.

Σύγχρονοι	**Λακεδαίμονος**
Ιανουάριος	Αγριάνιος
Φεβρουάριος	Ελευσίνιος
Μάρτιος	Γεράστιος
Απρίλιος	Αρτεμίσιος
Μάϊος	Δελχίνιος
Ιούνιος	Φλιάσιος
Ιούλιος	Εκατομβεύς
Αύγουστος	Καρνείος
Σεπτέμβριος	Πάναμος
Οκτώβριος	Ηράσιος
Νοέμβριος	Απελλαίος
Δεκέμβριος	Διόσθιος

Ξ'. ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΟΙ ΟΛΥΜΠΙΟΝΙΚΕΣ

Από τον κατάλογο των Ολυμπιονικών του σοφιστή εξ Ηλείας Ιππία, με βάση τα αρχεία της Ολυμπίας και την προφορική παράδοση παραθέτω όλα τα ονόματα μόνον των Λακεδαιμονίων Ολυμπιονικών από την Ολυμπιάδα του 776 π.Χ., κατά την οποία **ο Ηλείος Κόροιβος επρώτευσε** στο αγώνισμα του δρόμου: **Άκανθος, Πυθαγόρας, Λάμπις, Ευρύβατος, Αθηράδας, Καλλισθένης, Φιλόμβροτος, Χιόνις, Γύγις, Σφαίρος, Αρυτάμας, Ευρυκλείδας, Ιπποσθένης, Ολυνθεύς, Ευτελίδας, Δαμάγητος, Λάδρομος, Λάδας, Διομήδης, Ανάξανδρος, Διακτορίδης, Λυκίνος, Αρκεσίλαος, Λέων, Λακράτης, Κυνίσκας, Συβαριάδης, Ευρυκλεονίδας, Δεινοσθένης, Σελεάδας ή Σελείδας, Αμφιάρης, Αλκίδας, Νικόδαμος, Ανδρέας, Ευαγόρας, Ετοιμοκλής, Ακματίδας.**

Βεβαίως, υπάρχουν και άλλοι Λακεδαιμόνιοι Ολυμπιονίκες τα ονόματα των οποίων όμως (όπως και άλλων Ελλήνων Ολυμπιονικών) δεν διασώθηκαν.

Η΄. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΠΑΡΤΙΑΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΚΑΙ ΕΚ ΤΩΝ ΔΥΟ ΟΙΚΩΝ

Στην Σπάρτη υπήρχε ο ιδιότυπος θεσμός της διπλής βασιλείας, που είχε σαν πρότυπο τους Διοσκούρους, στην έλευση των Ηρακλειδών στην Πελοπόννησο, υπό την ηγεσία του Τημένου, του Κρεσφόντου και του Αριστοδήμου. Οι δίδυμοι γιοί του Αριστοδήμου βασίλευαν αργότερα, και τους διαδέχθηκαν οι γιοί τους Άγις και Ευρυπών οι οποίοι και έδωσαν τις επωνυμίες στους δύο βασιλικούς οίκους των Σπαρτιατών. Παρακάτω παραθέτω τους Σπαρτιάτες βασιλείς κατά οίκο: **Αγιάδες**: Ευρυσθένης, Άγις Α΄, Λαβώτας, Δόρυσσος, Αγησίλαος Α΄, Αρχέλαος, Τήλεκλος, Αλκαμένης, Πολύδωρος, Ευρυκράτης, Ανάξανδρος, Ευρυκρατίδας, Λέων, Αναξανδρίδας Β΄, Κλεομένης Α΄ περ. 520-490, **Λεωνίδας Α΄, ο ημίθεος των Θερμοπυλών,** 490-480 ήταν αδελφός του Κλεομένους Α΄, Πλείσταρχος 480-459 γιός του Λεωνίδα Α΄, Πλειστοάναξ 459-409, Παυσανίας 409-395, Αγησίπολις Α΄ 395-380, Κλεόμβροτος Α΄ 380-371, Αγησίπολις Β΄ 371-370, Κλεομένης Β΄ 370-390, Αρεύς Α΄ 309-265, Ακρότατος 265- περ. 262, Αρεύς Β΄ περ. 262-254, Λεωνίδας Β΄ περ. 254-236, Κεομένης Γ΄ 236-222.

Ευρυπωντίδες: Προκλής, Ευρυπών, Πρύτανις, Πολυδέκτης, Εύνομος, Χάριλλος, Νίκανδρος, Θεόπομπος, Αναξανδρίδας Α΄, Αρχίδαμος Α΄, Αναξίλας, Λεωτυχίδας Α΄, Ιπποκρατί-

δας, Αγασικλής, Αρίστων, Δημάρατος περ. 515-491, Λεωτυχίδας Β΄ 491-469, Αρχίδαμος Β΄ 469-427, Άγις Β΄ 427-399, Αγησίλαος Β΄ 399-360, Αρχίδαμος Γ΄ 360-338, Άγις Γ΄ 338-331, Ευδαμίδας Β΄ περ. 275-244, Άγις Δ΄ περ. 244-241, Ευδαμίδας Γ΄ περ. 241-228, Αρχίδαμος Ε΄ 228-227, Ευκλείδας 227-222, Αγιάδης αδελφός του Κλεομένους Γ΄.

Προτομή του Λυκούργου.

Στην συνέχεια, θα αναφέρουμε, ενδεικτικώς, μερικά «μεγάλα ονόματα» Σπαρτιατών που κατέλαβαν περίοπτη θέση στην ιστορία: **Λυκούργος, ο δημιουργός των νόμων της Σπάρτης, Τυρταίος, Σπαρτιάτης ποιητής του Ζ΄ αιώνος π.Χ. Λεωνίδας Α΄, βασιλεύς της Σπάρτης, ο ήρως των Θερμοπυλών, Παυσανίας, βασιλεύς Σπάρτης, ο ηγήτωρ των Ελλήνων (πλην των Μηδισάντων Θηβαίων) και νικητής εις τις Πλαταιές, Αρίμνηστος, Σπαρτιάτης, Όμοιος, ο οποίος στην μάχη των Πλαταιών εφόνευσε τον αρχηγό των βαρβάρων Μαρδόνιο, Ευρυβιάδης, ναύαρχος, αρχηγός του στόλου των Ελλήνων στην νικηφόρο ναυμαχία της Σαλαμίνος.**

Θ΄. Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ

Στα μέσα Αυγούστου του 480 π.Χ., ο βασιλεύς της Σπάρτης **Λεωνίδας Α΄,** που ήταν αρχιστράτηγος όλων των ελληνικών δυνάμεων της ξηράς, κατέλαβε το στενό (τότε) των Θερμοπυλών με μια μικρή ελληνική δύναμη που την αποτελούσαν: 300 Σπαρτιάτες «ιππείς» οπλίτες, 500 Τεγεάτες, 500 Μαντινείς, 1120 Αρκάδες, 400 Κορίνθιοι, 200 Φλειάσιοι και 80 Μυκηναίοι. Από δε την Κεντρική Ελλάδα 700 Θεσπιείς, 100 Φωκείς και Οπούντιοι Λοκροί. Η αποστολή του τμήματος αυτού του στρατού των Ελλήνων που είχε εγκατασταθεί στο στενό των Θερμοπυλών, **ήταν καθαρώς αμυντική, δηλαδή να κρατήσεις τις θέσεις του και να καλύψει έτσι την νοτιότερη Ελλάδα, εμποδίζοντας την διάβαση στον εχθρικό στρατό.**

Ο περσικός στρατός, είχε στρατοπεδεύσει **στην Τραχίνια**, σε μια ευρύχωρη περιοχή μεταξύ των ποταμών **Μελάνου και Ασωπού** και σε απόσταση περίπου πέντε χιλιομέτων από τις Θερμοπύλες. Εκεί, επί τέσσερεις μέρες, παρέμεινε άπρακτος. Ο **Ξέρξης** προφανώς ξεκούραζε τα στρατεύματά του αλλά και ανέμενε να φθάσει **στα στενά του Αρτεμισίου και ο στόλος του.** Ίσως ακόμη ο **Ξέρξης** να καθυστέρησε την ανάληψη δράσεως, με την ελπίδα ότι οι Έλληνες, θα τρομοκρατούνταν από την θέα του όγκου του

βαρβαρικού στρατού και θα αποσύρονταν. Αλλά οι προσδοκίες αυτές του βαρβάρου ηγεμόνος ήταν μάταιες. Και όταν απέστειλε κήρυκες και εζήτησε από τους απελπιστικά ολίγους Έλληνες να παραδώσουν τα όπλα, έλαβε κατηγορηματική άρνηση και όπως **ο Πλούταρχος** αναφέρει, **ο Λεωνίδας αγέρωχα απάντησε: «ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ».**

Η απάντηση αυτή του Λεωνίδα, με την σαφή λακωνικότητά της ήταν αντάξια του αυστηρού και υπερήφανου ήθους αλλά και του υψηλού πολεμικού φρονήματος των Σπαρτιατών και έμεινε στην ιστορία - απολύτως δικαιολογημένως - σαν την ενδοξότερη φράση πολεμικού ηγήτορος.

Η Μάχη.
Πρώτη ημέρα αυτής

Ο βάρβαρος ηγεμών, **ο Ξέρξης,** θύμωσε πολύ με την υπερήφανη απάντηση του Λεωνίδου και των λοιπών Ελλήνων, και την πέμπτη ημέρα από την άφιξή τους στην **Τραχίνια,** δίδει εντολή επιθέσεως, **έχοντας την εντύπωση, παρά την προειδοποίηση του Δημαράτου*, ότι η ήττα των ολίγων** ιταμών Ελλήνων θα ήταν θέμα ελαχίστου χρόνου, και διατάσσει τις δυνάμεις του να συλλάβουν ζωντανούς τους θρασείς Έλληνες και να τους παρουσιάσουν ενώπιόν του.

*Αυτοεξόριστος βασιλεύς των Σπαρτιατών, λόγω εσωτερικών ερίδων. Κατέφυγε στην αυλή του Ξέρξη, και έγινε σύμβουλός του για τα ελληνικά θέματα...

Η επίθεση των βαρβάρων εξαπολύεται σφοδρή. Οι Μήδοι εξορμούν κατά κύματα κατά των Ελληνικών θέσεων, αλλά χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Οι επιθέσεις τους είναι συνεχείς και άγριες και τους στοιχίζουν σοβαρές απώλειες, δεν κατορθώνουν όμως να κλονίσουν και να απωθήσουν τις Ελληνικές δυνάμεις από τις θέσεις τους. **Τους αποδεκατισμένους Μήδους αντικαθιστούν οι Πέρσες, καθώς και το επίλεκτο σώμα των Αθανάτων με αρχηγό τον Υδάρνη, αλλά και αυτοί έχουν την ίδια τύχη.** Οι συνεχόμενες ήττες των Περσών οφείλονταν στον καλύτερο οπλισμό των Ελλήνων, και ειδικώς στα μακρύτερα και ισχυρότερα δόρατα, καθώς και στις ασπίδες και τον άλλον αμυντικό εξοπλισμό τους. Μεγάλο ρόλο έπαιξε και η αδυναμία των βαρβάρων να αναπτύξουν μεγάλο αριθμό ανδρών, λόγω της στενότητος του τόπου.

Εκείνο όμως που έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο στις συνεχείς ήττες των Περσών ήταν η εξαιρετική απόδοση των Ελλήνων μαχητών, και ιδιαίτερα των Σπαρτιατών! Ο Λεωνίδας με τους «ιππείς» εφήρμοσε μια πολύ έξυπνη τακτική. **Οι Σπαρτιάτες προχωρούσαν συντεταγμένοι προς τους εχθρούς και αφού επλησίαζαν στις γραμμές τους υποχωρούσαν, παρασύροντας, με αυτήν την ψεύτικη υποχώρηση, μεγάλο αριθμό από αυτούς προς την κατεύθυνση του ελληνικού στρατοπέδου, και σε μια ορισμένη στιγμή, όταν τους είχαν παρασύρει αρκετά, αναστρέφονταν απότομα και ενεργούσαν ορμητική επίθεση εναντίον των εχθρών. Ακολουθούσε ανατροπή των πρώτων γραμμών των Περσών, σύνθλιψη των**

υπολοίπων, με αποτέλεσμα βαρύτατες απώλειες έναντι ελαχίστων απωλειών των Σπαρτιατών.

Η τακτική αυτή του Λεωνίδα εφαρμόσθηκε επανειλλημένως, και κάθε φορά οι Πέρσες έφευγαν ηττημένοι! Ο Ξέρξης, που φυσικά παρακολουθούσε τα γεγονότα, τρεις φορές αναπήδησε από τον θρόνο του σαν να τον τσίμπησε φίδι, τρομαγμένος...!!

Η Δευτέρα Ημέρα

Την δεύτερη μέρα της μάχης, οι Πέρσες συνέχιζαν τις σφοδρές επιθέσεις τους, έχοντας την εντύπωση ότι οι Έλληνες, που ήταν ολίγοι, θα σταματήσουν, λόγω των απωλειών των, να πολεμούν. Αλλά οι Έλληνες αγωνίζονταν, ακμαιότατοι, συντεταγμένοι «κατά τάξεις και κατά έθνεα» και φυσικά εναλλάσσονταν στην μάχη. Η δεύτερη μέρα πέρασε, όπως ακριβώς και η πρώτη, και οι βάρβαροι τίποτε καλύτερο δεν μπόρεσαν να επιτύχουν «ουδέν άμεινον αέθλεον». Αναγκάζονταν και πάλι να υποχωρούν, με βαρύτατες απώλειες, **ενώ οι απώλειες των πυρφόρων Ελλήνων ήταν ελάχιστες!** Ο ρυθμός της μάχης και ειδικώς των απωλειών των Ελλήνων, έδειχναν, ότι θα ήταν ικανοί να αμύνονται, θεωρητικώς, για ένα απροσδιόριστα μεγάλο χρονικό διάστημα... Ήταν πλέον γεγονός, ο **Ξέρξης** έβλεπε να εξοντώνονται χωρίς οίκτο αλλά και χωρίς κανένα αποτέλεσμα τα επίλεκτα και μη στρατεύματά του. Το αδιέξοδο είχε φθάσει γι' αυτόν, αλλά η παροικία των Γεφυραίων στην Ελλάδα εφρόντισε σχετικώς...

Η Προδοσία του Γεφυραίου Εφιάλτου. Η Κύκλωση

Το απόγευμα της δεύτερης μέρας της μάχης, παρουσιάσθηκε στο στρατόπεδο των βαρβάρων **ο Εφιάλτης,** «ανήρ Γεφυραίος», και απεκάλυψε στον Ξέρξη την ύπαρξη της **Ανοπαίας ατραπού,** η οποία δια του όρους Καλλίδρομον οδηγούσε στις Θερμοπύλες. **Ο Εφιάλτης δεν ήταν Έλληνας, κάτι που συστηματικώς διά μέσου των αιώνων κρύβουν, αλλά Γεφυραίος. Γεφυραίους ονόμαζαν τότε οι πρόγονοί μας τους εθελοντές στην πατρίδα μας από συγκεκριμένο χώρο της Μέσης Ανατολής με πρώτο σταθμό την Ρόδο.** Προσεφέρθηκε, **ο Εφιάλτης** να οδηγήσει, διά της ατραπού, τους Πέρσες (τμήματα του Περσικού στρατού) στις Θερμοπύλες, και μάλιστα όπισθεν των Ελληνικών θέσεων. Ο **Ξέρξης** χάρηκε χαρά μεγάλη και διέταξε για τον κυκλωτικό αυτόν ελιγμό το πλεόν επίλεκτο τμήμα του στρατού του το σώμα των Αθανάτων υπό τον Υδάρνη, να τον επιχειρήσει.

Πράγματι, αργότερα, το ίδιο απόγευμα, ξεκίνησε από το Περσικό στρατόπεδο **ο Υδάρνης με το σώμα των 10.000 Αθανάτων και με οδηγό τον Εφιάλτη.** Πέρασαν τον **Ασωπό ποταμό**, ακολούθησαν την ατραπό και έφθασαν την αυγή εις το υψηλότερο σημείο του όρους*. Εκεί **ο Υδάρνης** αντίκρυσε τους 1000 Φωκείς, οι οποίοι περίπου αιφνιδιάστηκαν. Ο Υδάρνης, που δεν ανέμενε να συναντήσει εκεί ελληνικό

* Καλλίδρομο.

στρατό, ξαφνιάστηκε και αμέσως ερώτησε τον Εφιάλτη **αν οι Έλληνες αυτοί είναι Σπαρτιάτες.** Ο Γεφυραίος τον καθησύχασε ότι δεν ήταν. Τότε **ο Υδάρνης** ανέπτυξε τα τμήματά του για έφοδο και άρχισε να βάλει τους Φωκείς με πυκνά τοξεύματα. **Οι Φωκείς,** αιφνιδιασμένοι από την εμφάνιση των βαρβάρων και απροετοίμαστοι να αντιμετωπίσου την βροχή των βελών, απεσύρθησαν κάπου υψηλότερα. Ο **Υδάρνης** όμως αδιαφόρησε γι' αυτούς, όταν απεσύρθηκαν από τις αρχικές τους θέσεις και άφησαν ελεύθερη την ατραπό, όρμησε εμπρός και συνέχισε ταχέως την πορεία του, για να επιτύχει την συμπλήρωση της κυκλώσεως των Ελλήνων στις Θερμοπύλες.

Από την στιγμή που **ο Γεφυραίος Εφιάλτης** γνωστοποίησε στους βαρβάρους την ύπαρξη **της Ανοπαίας ατραπού** και ο **Υδάρνης** προσπέρασε τους Φωκείς (χωρίς οι τελευταίοι να τον αντιμετωπίσουν) και κατευθυνόταν πλέον προς «την πλάτη» των Ελληνικών δυνάμεων υπό τον Λεωνίδα, ο αμυντικός αγώνας **των δυνάμεων αυτών στην θέση Θερμοπύλες ελάμβανε νέα τροπή,** αυτόχρημα τραγική.

Η Τρίτη Ημέρα

Ο κυκλωτικός ελιγμός των Περσών έγινε εγκαίρως γνωστός στον **Λεωνίδα** και στους λοιπούς Έλληνες.

Κατά τον Ηρόδοτο, πρώτος ο μάντις Μεγιστίας προείπε ότι οι Έλληνες θα πέθαιναν την αυγή «εσιδών εις τα ιερά έφρασε τον μέλλοντα έσεσθαι άμα ποί σφι θάνατον».

Ήδη από την νύκτα οι Έλληνες επικεφαλής άρχισαν να

συσκέπτονται περί του πρακτέου για την νέα αυτήν κατάσταστη. Οι γνώμες διχάσθηκαν. Άλλοι έκριναν, ότι, αφού δεν υπήρχε πλέον δυνατότητα για επιτυχή συνέχιση του αγώνος, έπρεπε να εγκαταλείψουν εγκαίρως το στενό, ώστε να γλυτώσουν οι Ελληνικές δυνάμεις και να χρησιμοποιηθούν αλλού. Άλλοι, **και πρώτος ο Λεωνίδας,** όπως μας πληροφορεί ο Ηρόδοτος, υπεστήριζαν ότι έπρεπε να παραμείνουν εκεί όπου ετάχθησαν. Τελικώς, ο Λεωνίδας, επειδή κατάλαβε ότι οι σύμμαχοι ήταν απρόθυμοι γι' αυτό και θέλοντας να τους σώσει, σαν αρχιστράτηγος τους διέταξε να αποχωρήσουν.

Ο ίδιος με τους 300 του Σπαρτιάτες «ιππείς» θα παρέμεναν προς συνέχιση του αγώνος έως το τέλος, **διότι αυτό υπαγόρευε η Σπαρτιατική στρατιωτική τιμή αλλά και οι νόμοι της Σπάρτης...!**

Τα συμμαχικά Ελληνικά στρατεύματα απεχώρησαν πράγματι εγκαίρως. Δεν απεχώρησαν όμως όλα. **Οι επτακόσιοι Θεσπιείς με τον αρχηγό τους Δημόφιλο του Διαδρόμου, δείχνοντας εξαιρετική φιλοτιμία, καθώς και υψηλότατο πνεύμα αλληλεγγύης προς τους Σπαρτιάτες συμπολεμιστές τους, αρνήθηκαν να φύγουν και παρέμειναν να πολεμήσουν δίπλα τους και να συμμερισθούν** την θυσία των αλλά και την δόξα των. Το ίδιο έπραξε και ο στρατιωτικός μάντις, ο εξ Ακαρνανίας **Μεγιστίας,** αφού πρώτα απεμάκρυνε τον μονογενή του γιό.

Συνέλληνες, μια νέα φάση της τιτανομαχίας των Θερμοπυλών, η πλέον ένδοξη, άρχιζε. Προοπτική νίκης ή σωτηρίας των Ελληνικών τμημάτων δεν υπήρχε πλέον. **Η έκβαση της μάχης, τα χρονικά όρια, καθώς και ο**

θάνατος των Ελλήνων πολεμιστών ήταν όλα προδιαγεγραμμένα.

Ο Λεωνίδας, μετά την αναχώρηση των περισσοτέρων συμμάχων, είχε στην διάθεσή του μια δύναμη χιλίων οπλιτών, του τριακοσίους Σπαρτιάτες «ιππείς» και τους επτακοσίους Θεσπιείς. Και το κυριώτερο διέθετε πολύ λίγο χρόνο για την συνέχιση του αγώνος, τον χρόνο που απέμεινε έως την άφιξη από την ατραπό του Υδάρνη με το επίλεκτο σώμα των Αθανάτων. Εγνώριζε άριστα **ο Λεωνίδας,** ότι με την απόφασή του να μείνει ακλόνητος στην θέση του με τους συντρόφους του, και την βέβαιη θυσία τους, **εξασφάλιζε μεγάλη δόξα αλλά και ηθική αίγλη στη Σπάρτη.** Απεφάσισε όμως να προσφέρει επί πλέον έως την τελευταία στιγμή τις κατά το δυνατόν μεγαλύτερες υπηρεσίες στην Ελληνική υπόθεση του αγώνος εναντίον των βαρβάρων. Έτσι επεδίωξε να αξιοποιήσει κατά τον πλέον αποδοτικό τρόπο τις ελάχιστες δυναμεις του, καθώς και τον λίγο χρόνο που του είχαν απομείνει. Η κυρίως αποστολή του τώρα ήταν η πρόκληση - όσο το δυνατόν - μεγαλυτέρων απωλειών στον εχθρό, μιας και η εκπλήρωσις της βασικής αποστολής, η παρεμπόδιση της διελεύσεως των Περσών από τη στενωπό των Θερμοπυλών, ήταν πλέον αδύνατος. Μετακίνησε, λοιπόν, τις δυνάμεις του, την αυγή της τρίτης ημέρας, προς τις θέσεις των βαρβάρων, εμπρός από τον χώρο των μαχών των δύο πρώτων ημερών, σε σημείο στο οποίο η στενωπός διευρυνόταν αρκετά, και παρέταξε εκεί το σύνολο σχεδόν των ανδρών του, εκτός από ολίγους που άφησε φρουρά στο τείχος. Παρέταξε, όσο ο χώρος επέτρεπε, την δύναμή του σε σχηματισμό φάλαγγας οπλιτών, ώστε να

δοθεί μάχη οπλιτικής μορφής. Με τον τρόπο αυτόν, οι Έλληνες δεν θα αγωνίζονταν λίγοι και κάθε τόσο εναλλασσόμενοι διαδοχικώς, όπως τις δύο πρώτες ημέρες, αλλά όλοι μαζί όλον τον χρόνο που τους απέμενε έως την άφιξη του Υδάρνη.

Η προώθηση των Ελλήνων στο πλέον ευρύχωρο σημείο του πεδίου της μάχης ήταν **«έξοδος επί θανάτων»**. Έτσι, όταν προχώρησαν και οι βάρβαροι και επήλθε η σύγκρουση των δύο στρατών, η μάχη έλαβε εξ αρχής αγριοτάτη μορφή!!! Οι Πέρσες ηγήτορες έριχναν στην μάχη κατά κύματα τους άνδρες των. **Τους υποχρέωναν με μαστίγια να προχωρούν εμπρός!** Οι Έλληνες, γνωρίζοντας ότι η εντός ολίγου χρόνου άφιξη των Περσών από το βουνό, σήμαινε τον βέβαιο θάνατό τους, μάχονταν με όλες τους τις δυνάμεις, μάχονταν παράφορα, με αποτέλεσμα να σφαγιάζουν κυριολεκτικώς τους αντιπάλους των.

Οι Πέρσες ρίχνουν διαρκώς νέες και ξεκούραστες δυνάμεις στην μάχη. Τα δόρατα των περισσοτέρων Ελλήνων θραύονται, αλλά αυτοί εξακολουθούν να πολεμούν με τα ξίφη τους. **Σ' αυτήν την φάση της συγκρούσεως πίπτει ηρωϊκώς μαχόμενος ο Λεωνίδας, πολεμώντας στην πρώτη γραμμή, καθώς και πολλοί άλλοι επίλεκτοι Σπαρτιάτες, «και Λεωνίδας τε εν τούτω τω πάνω πίπτει ανήρ γενόμενος άριστος, και έτεροι μετ' αυτού ονομαστοί Σπαρτιητέων».**

Επακολούθησαν σκηνές ομηρικές γύρω από τον νεκρό του Λεωνίδου, τον οποίο προσπαθούσαν να αποσπάσουν οι βάρβαροι. **Η σφοδρότητα της συγκρούσεως έφθασε τότε εις το κατακόρυφο!** Οι απώλειες των Περσών υπήρξαν

τεράστιες και ιδιαίτερα στους επιλέκτους και επισήμους. Δύο αδελφοί του Ξέρξου πίπτουν εις την μάχη. Τότε «Πέρσεών τε και Λακεδαιμονίων ωθισμός εγένετο πολλός». Οι Έλληνες όμως κατόρθωσαν να σύρουν προς το μέρος των τον νεκρό του Λεωνίδου και τρέπουν σε φυγή τους Πέρσες τέσσερις φορές. Αν και ολιγάριθμα, Συνέλληνες, τα αδέλφια μας της εποχής εκείνης παραμένουν κύρια του πεδίου της μάχης. Ήταν ακόμη νικητές...

Ο Υπέρτατος Αγών. Το τέλος.

Με την άφιξη όμως του σώματος των Αθανάτων του Υδάρνη εις τα νώτα των Ελλήνων άλλαξε και η τύχη της μάχης αμετακλήτως «ενθεύτεν ήδη ετεροιούτο το νείκος».

Νικητές, έως την στιγμή που πολεμούσαν εις ένα μέτωπο, οι Έλληνες που είχαν επιζήσει συνεπτύχθησαν επιτυχώς προς την στενή δίοδο των Θερμοπυλών, επέρασαν το τείχος των Φωκέων και ετάχθησαν λίγο πίσω από αυτό, στον Κολωνό, έναν μικρό λοφίσκο, συγκεντρωμένοι για την ύστατη άμυνα και αποφασισμένοι να πολεμήσουν με ό,τι όπλα τους απέμεναν και με τα χέρια και με τα δόντια «αλεξομένους μαχαίρησι, τοίσι αυτών ετύγχανον έτι περιούσαι, και χερσί και στόμασι».

Η κυκλική διάταξή τους γύρω από τον λόφο τους επέτρεπε να διατηρούν ακόμη προς όλες τις κατευθύνσεις μέτωπο προς τους βαρβάρους. Οι Έλληνες, έστω και τόσο ολίγοι, χωρίς ουσιαστικώς οπλισμό, προκαλούσαν ακόμη τρόμο στον εχθρό. Οι Πέρσες, και αυτοί που έρχονταν από το στρατόπεδό τους, και οι Αθάνατοι του Υδάρνη που έφθασαν

με την οδηγία του Γεφυραίου Εφιάλτου δια της ατραπού, δεν ετόλμησαν να τους πλησιάσουν και να πολεμήσουν εκ του συστάδην. Όταν, αφού κατεδάφισαν το τείχος, τους κύκλωσαν από όλα τα σημεία, «περισταδόν», τους κτυπούσαν από απόσταση με ακόντια και με βέλη, έως ότου εφόνευσαν και τους εσχάτους των Ελλήνων.

Κατ' αυτόν τον τρόπο ετελείωσε η μάχη! Η ανένδοτος μέχρις εσχάτων εμμονή στο καθήκον, η ηρωϊκή αυταπάρνηση και η θυσία και των τελευταίων ανδρών του Λεωνίδου, Σπαρτιατών και Θεσπιών, πέριξ και επί του λοφίσκου Κολωνού, ήταν ο δραματικός επίλογος της εποποιΐας των Θερμοπυλών!

Η μάχη των Θερμοπυλών επέζησε ανά τους αιώνες σαν ένα από τα ενδοξότερα πολεμικά γεγονότα της Ιστορίας. Η απόφαση του Λεωνίδου και των Θεσπιέων να θυσιασθούν, προσέδωσε τόσο μεγάλη αίγλη στην τακτική αυτή ήττα τους , ώστε την μετέτρεψε σε ηθική νίκη, συμβάλλοντας έτσι σημαντικώς στην τελική νίκην των Ελλήνων επί των βαρβάρων.

Ο Ηρόδοτος διασώζει ότι απ' τους Σπαρτιάτες διακρίθηκαν για την ανδρεία των **ο Διηνέκης** και οι αδελφοί Αλφεός και Μάρων, ενώ από τους Θεσπιείς **ο Διθύραμβος.**

Ο επιγραμματοποιός Σιμωνίδης, Συνέλληνες, εχάραξε επί των τάφων των ηρωϊκών νεκρών τρία επιγράμματα, ένα επί του τάφου των Πελοποννησίων που εφονεύθησαν τις δύο πρώτες ημέρες:

«Μυριάσιν ποτέ τήδε τριακοσίαις εμάχοντο
εκ Πελοποννάσου χιλιάδες τέττορες»

Εδώ επολέμησαν κάποτε με τρία εκατομμύρια (Περσών),
τέσσερις χιλιάδες Πελοποννήσιοι.

Το δεύτερο επίγραμμα το εχάραξε ο ίδιος ο Σιμωνίδης στον τάφο του φίλου του, του στρατιωτικού μάντεως Μεγιστία του Ακαρνάνος, που έμεινε εθελοντικά με τον Λεωνίδα:

«Μνήμα τόδε κλεινοίο Μεγιστία, ον ποτέ Μήδοι
Σπαρχειόν ποταμόν κτείναν αμειψάμενοι,
μάντιος, ος τότε Κήρας επερχόμενος σάφα ειδώς
ουκ έτλη Σπάρτης ηγεμόνας προλιπείν».

Αυτός είναι ο τάφος του δοξασμένου **Μεγιστία,** που κάποτε τον σκότωσαν οι Μήδοι, όταν διέβησαν τον Σπερχειό ποταμό, που ενώ εγνώριζε καλώς πως πλησίαζε ο θάνατος, δεν δέχθηκε να εγκαταλείψει τον βασιλέα της Σπάρτης.

Το τρίτο και πλέον γνωστό επίγραμμα, χαράχθηκε εις τον τάφο των Σπαρτιατών, σαν ένα λιτό και σεμνό κόσμημα της ανδρείας και της υπακοής εις τους νόμους της Πατρίδος:

«Ω ξειν', αγγέλειν Λακεδαιμονίοις, ότι τήδε
κείμεθα, τοις κείνων ρήμασι πειθόμενοι».

Στο σημείο αυτό, Συνέλληνες, σας κάνω γνωστό, διότι ίσως να μην το γνωρίζετε, ότι ποτέ το ξενόδουλο πολιτικό κατεστημένο της Ελλάδος δεν τίμησε του ηρωϊκώς πεσόντες

στις Θερμοπύλες (και όχι μόνον) όπως θα έπρεπε, το δε υπάρχον εκεί άγαλμα του Λεωνίδου αποτελεί προϊόν πρωτοβουλίας και δαπανών των Ελλήνων της διασποράς και όχι του Ελληνικού(;) κράτους.

Ελληνόπουλα, αγόρια και κορίτσια, ο γνωστός πλέον διεθνής εξουσιαστής, ο αενάως δια μέσου των χιλιετιών απεργαζόμενος της εξαφάνιση από προσώπου γης του Έθνους των Πυρφόρων Ελλήνων είναι δυνατόν να αντιμετωπισθεί μόνον όταν, ιδίως, εσείς τα νέα παιδιά της Ελλάδος μας, γνωρίζετε την Ιστορία τους Έθνους, ώστε εσείς, τα νιάτα της πατρίδος, εσείς το μέλλον της φυλής μας, (να) μπορείτε μετά λόγου γνώσεως, να λέτε στους προγόνους μας:

ΑΜΕΣ ΔΕ Γ' (Ε) ΕΣΟΜΕΘΑ ΠΟΛΛΩ ΚΑΡΡΟΝΕΣ*
(Εμείς, όμως, θα γίνουμε πολύ καλύτεροί σας)

* Κατά τις εορταστικές εκδηλώσεις στη Σπάρτη, σχηματίζονταν τρεις χοροί, των γερόντων, των ανδρών και των εφήβων. Οι γέροντες έλεγαν: ΑΜΕΣ ΠΟΚ. ΗΜΕΣ ΑΛΚΙΜΟΙ ΝΕΑΝΙΑΙ = (Εμείς ήμασταν κάποτε δυνατά παλληκάρια). Ο Χορός των ανδρών απαντούσε: ΑΜΕΣ ΔΕ Γ' ΗΜΕΣ, ΑΙ ΔΕ ΛΙΗΣ ΠΕΙΡΑΝ ΛΑΒΕ = (Εμείς είμαστε, τώρα, αν θέλεις, δοκίμασε), ενώ ο χορός των εφήβων έδινε την παρακάτω απάντηση:

ΑΜΕΣ ΔΕ Γ' ΕΣΟΜΕΘΑ ΠΟΛΛΩ ΚΑΡΡΌΝΕΣ.

Ι. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Σπάρτη, αν και ήταν ένα κράτος στρατιωτικό που καλλιεργούσε όμως και το πνεύμα, δεν ήταν σε καμμία περίπτωση κράτος μιλιταριστικό, και δεν είχε σαν αυτοσκοπό να νικά τους εχθρούς της στον πόλεμο ή να κατακτά άλλους με την βία. Η Σπάρτη ήταν απλώς ένα κράτος εσωστρεφές, που δεν απέβλεπε σε τίποτε άλλο, παρά στην καλώς εννοουμένη ασφάλεια και διατήρηση του. Κατά την γνώμη μου, σε πολλά θα έπρεπε να φθονούν, τότε, αλλά και στις ημέρες μας, **το Σπαρτιατικό πολίτευμα** διάφορες άλλες «δημοκρατίες» της εποχής εκείνης και γιατί όχι και η σημερινή μας «δημοκρατία».

Είτε λοιπόν το θέλουν είτε όχι, κάποιοι ψευδοπροοδευτικοί και ψευδοδημοκρατικοί, **η ιστορική Σπάρτη υπήρξε η πλέον αρχαία δημοκρατία της υφηλίου και η Λυκούργειος Ρήτρα είναι το παλαιότερο Σύνταγμα της Ανθρωπότητος. Η Σπαρτιατική Πολιτεία ήταν η πλέον ισορροπημένη αλλά και ευνομουμένη του κόσμου.**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δημόσιος Βίος των Αρχαίων Ελλήνων, εκδ. Π.Σ. Σακελλαρίου.

Αριστοτέλης, Πολιτικά, εκδ. Κάκτος.

Παυσανίας Λακωνικά, εκδ. Κάκτος.

Πλούταρχος, Λυκούργος, εκδ. Κάκτος.

Ο Δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Αρχαίων Ελλήνων, εκδ. Παπαδήμα.

Ιστορίαι: Ηροδότου, εκδ. Γεωργιάδη.

Λακεδαιμονίων Πολιτεία, Πλουτάρχου, εκδ. Κάκτος.

Αποφθέγματα Λακαίνων, Πλουτάρχου, εκδ. Κάκτος.

Άγις, Κλεομένης, Πλουτάρχου, εκδ. Κάκτος.

Αριστοφάνους Λυσιστράτη.

Πλάτωνος, Νόμοι, εκδ. Κάκτος.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.

Η Σπαρτιατική νεολαία ασκούμενη στο γυμαστήριον ή γυμνάσιον.

Νομίσματα της αρχαίας Σπάρτης

Νομίσματα της αρχαίας Σπάρτης

